

Qorti tal-Maġistrati (Malta)

RIK NRU 319/2016: SANDRO CILIBERTI (KI. 385269M) V. SAVIOUR BALZAN U MATTHEW VELLA

(LIBELL - DANNI GHAL MALAFAMA TAHT ART. 28 TAL- KAP. 248 - DEFINIZZJONI TA' EDITUR TAHT L-ART. 2 TAL-KAP. 248 - KUMMENTI ĠUSTI - FAIR COMMENT - IS-SINGLE MEANING TAL-ALLEGAZZJONIJIET - ID-DRITT TA' KRONAKA)

MAĠISTRAT: DR. VICTOR G. AXIAK

17 ta' Ġunju 2024

IL-QORTI,

wara li rat ir-rikors ta' Sandro Ciliberti (imsejjaħ "ir-rikorrent") ipprezentat fil-21 ta' Diċembru 2016¹ li permezz tiegħu talab lil Saviour Balzan (imsejjaħ "l-intimat Balzan") u lil Matthew Vella (imsejjaħ "l-intimat Vella") – flimkien imsejjaħ "l-intimati" – sabiex jidhru quddiem il-Qorti fid-data appuntata għas-smiegħ u jgħidu 'l għaliex m'għandhomx jiġu kkundannati li:

'prevja dikjarazzjoni li l-artiklu kitba tal-konvenut Saviour Balzan intitolat "*Just another Sunday*" u ppubblikat fil-ħarġa tal-ġurnal Malta Today tal-erbġha (4) ta' Diċembru tas-sena elfejn u sittax (2016) ta' liema ġurnal l-konvenut Matthew Vella² huwa l-editur, u wkoll fuq is-sit elettroniku www.maltatoday.com.mt, huwa libelluż u malafamanti billi jikkontjeni allegazzjonijiet foloz li għandhom bħala skop li jtellfu jew jnaqqsu r-reputazzjoni tal-attur; tħallsu lill-attur dik is-somma li tiġi likwidata, determinata u stabbilita minn din il-Qorti ai termini tal-Artikolu 28 tal-Att dwar l-Istampa (Kapitolu 248 tal-Liġijiet ta' Malta) bħala danni u riparazzjoni tal-malafama;

¹ Fol 1

² B'digriet datat 15 ta' Ottubru 2018 il-Qorti awtorizzat li l-kliem "Matthew Vella" jiġu sostwiti bil-kliem "Saviour Balzan".

Bl-ispejjeż kontra l-intimati li minn issa qed jiġu ngunti għas-subizzjoni.”

wara li rat ir-risposta tal-intimati ipprezentata fl-20 ta' Jannar 2017³ li permezz tagħha rrispondew kif ġej:

‘ 1. Illi in primis il-konvenut Matthew Vella mhux il-leġittimu kontradittur u għalhekk għandu jiġi liberat mill-osservanza tal-ġudizzju stante illi huwa m'huwiex l-editur reġistrat la tal-ġurnal Malta Today u lanqas tas-sit elettroniku www.maltatoday.com.mt.

2. Illi subordinatament u mingħajr preġudizzju għall-eċċezzjoni suesposta, l-attur irid jindika liema huma dawk il-brani tal-artiklu in kwestjoni li huma allegatament libellużi u malafamanti, ai termini ta' dak li qed jitlob.

3. Illi se mai dan huwa każ ċar ta' fair comment, u l-esponenti kellu kull dritt li jikkummenta fuq il-materjal in kwestjoni.

4. Illi fi kwalunkwe każ il-pubblikazzjoni kienet ta' interess pubbliku u l-intimati kienu qegħdin jaqdu korrettament id-dmir tagħhom li jirrapportaw dwar aħbar serja, gravi u ta' importanza pubblika.

5. Bl-ispejjeż kontra l-intimat (sic!)

wara li rat illi din il-kawża giet assenjata lil din il-Qorti kif presjeduta permezz tal-assenjazzjoni magħmula ai termini tal-Artikolu 520(1)(a) tal-Kap. 9 tal-Ligijiet ta' Malta u tal-Artikolu 11(9) tal-Kap. 12 tal-Ligijiet ta' Malta b'effett mill-10 ta' Mejju 2019,

wara li semgħet ix-xhieda u/jew fejn applikabbli qrat it-traskrizzjonijiet tax-xhieda li nstemgħu minn din il-Qorti diversement presjeduta (inklużi dawk kollha li nstemgħu fil-kawżi rik nru. 315/2016, 316/2016, 317/2016, 318/2016, 320/2016, u 321/2016);

wara li rat id-dokumenti l-oħra kollha li ġew esebiti fil-kors tal-kawża (inklużi dawk li ġew esebiti fil-kawżi rik nru. 315/2016, 316/2016, 317/2016, 318/2016, 320/2016, u 321/2016),

wara li rat in-noti ta' sottomissjonijiet finali rispettivi magħmulha

- għan-nom tar-rikorrent, mill-Avukat Dr. Marco Ciliberti⁴,
- għan-nom tal-intimati, mill-Avukat Dr. Andrew Saliba⁵,

qed tagħti din is-

Sentenza

³ Fol 5

⁴ Fol 106-128

⁵ Fol 128-136 tal-proċess fil-kawża bin-numru 320/2016

Ligi applikabbli

1. Għall-finijiet ta' preċiżjoni jingħad illi fl-14 ta' Mejju 2018, cioè' ftit iżjed minn sittax-il xahar wara l-ftuħ ta' din il-kawża, daħal fis-seħħ permezz tal-Att XI tal-2018 il-Kap. 579 intitolat 'l-Att dwar il-Midja u l-Malafama'. Ghalkemm b'effett mill-14 ta' Mejju 2018 gie mħassar ukoll il-Kap. 248 tal-Ligijiet ta' Malta madanakollu ai termini tal-Artikolu 25(2) tal-Kap. 579:

« 25(2). ... l-Att imħassar, kif fis-seħħ qabel ma jiġi mħassar permezz ta' dan l-Att, għandu jkompli japplika fir-rigward ta' kawzi pendenti fil-qorti fiż-żmien li jiħassar »

2. Għaldaqstant huwa ċar illi huma d-dispożizzjonijiet tal-Kap. 248 tal-Ligijiet ta' Malta (L-Att dwar l-Istampa) li japplikaw għall-kawża odjerna.

Il-mertu tal-każ

3. L-artiklu mertu ta' din il-kawża kien it-tieni wieħed minn sensiela ta' seba' artikli ppubblikati fuq medda ta' ġimgħatejn bejn l-4 ta' Diċembru u s-16 ta' Diċembru 2016, fuq il-gazzetta "Malta Today" u fuq is-sit elettroniku tagħha, li kienu jittrattaw prinċipalment l-istess tema. Il-karattri prinċipali li jiffiguraw fl-artikli huma **Evarist Bartolo** (il-Ministru għall-Edukazzjoni), **Joseph Caruana** (Segretarju Permanenti fi ħdan il-Ministeru tal-Edukazzjoni) u **Edward Caruana** (allegat *Procurement Officer* fi ħdan il-*Foundation for Tomorrow's Schools* maħtur bħala *person of trust* mill-Ministru Bartolo u deskritt ukoll bħala *former canvasser and driver* tal-Ministru), **Philip Rizzo** (CEO tal-*Foundation for Tomorrow's Schools*) u sintendi r-rikorrent **Sandro Ciliberti** (negozjant ibbażat Għawdex u li jissupplixxi l-għamara tal-iskejjel). Sintendi l-karigi msemmija huma dawk li l-persuni in kwistjoni kienu jokkupaw fiż-żmien jew qrib iż-żmien li ġew ippubblikati l-artikli:

- L-ewwel wieħed gie ppubblikat nhar il-Hadd 4 ta' Diċembru 2016 bit-titlu "**FTS tenderer flagged Evarist Bartolo aide back in February 2015**". Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 315/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. L-artiklu gie ippubblikat fil-faċċata tal-ġurnal bi tkomplija fuq paġna 3. Fil-korp ta' dan l-artiklu, fuq il-faċċata, hemm ir-ritratti ta' Philip Rizzo, dak iż-żmien CEO tal-*Foundation for Tomorrow's Schools* (FTS) viċin dak ta' Evarist Bartolo, dak iż-żmien Ministru għall-Edukazzjoni, flimkien ma' sottotitolu bil-kliem: "**Education minister's former canvasser told FTS tenderer to contact Gozo bomb victim Sandro Ciliberti over supply of goods – Police set to investigate link between Edward Caruana and Ciliberti**". F'paġna numru tlieta imbagħad hemm ritratt tal-Ministru Bartolo u s-Segretarju Permanenti ta' dak iż-żmien fi ħdan il-Ministeru tal-

Edukazzjoni, Joseph Caruana, flimkien ma' ritratt tar-rikorrent Sandro Ciliberti. Hemm ukoll sottotitolu bil-kliem: **"In his damning resignation letter Rizzo accused Bartolo of not telling the truth and knowing for a long time about wrongdoing by his person of trust"**. L-artiklu gie miktub minn Saviour Balzan.

- It-tieni wiehed, dak li jifforma l-mertu tal-kawża odjerna (numru 319/2016), gie ppubblikat ukoll nhar il-Hadd 4 ta' Diċembru 2016 u kien iġorr it-titlu **"Just another Sunday"**. L-artiklu gie ppubblikat bħala *Opinion Piece* fuq paġna 18 tal-ġurnal. Fil-korp tiegħu hemm ritratt kbir ta' Philip Rizzo flimkien ma' sottotitolu ieħor bil-kliem: **"They should dig deep in the Ciliberti allegations, and Bartolo should stop to think whether he can defend his position by keeping his permanent secretary, or lose him and start afresh"**. L-artiklu gie miktub minn Saviour Balzan.
- It-tielet artiklu gie ppubblikat tlett ijiem wara fl-edizzjoni tal-Malta Today li toħroġ nhar t'Erbgħa, sewwasew fit-tieni u t-tielet paġna, bit-titlu: **"Bartolo denies learning of allegations in 2015"**. Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 320/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. Fil-faċċata tal-gazzetta, sewwasew fil-korp tal-artiklu li jifforma l-mertu tal-kawża numru 321/2016, hemm is-sottotitolu bil-kliem: **"INSIDE Evarist Bartolo denies learning of allegations in 2015, releases emails exchanged with Philip Rizzo in 2016"**. Fil-korp tal-artiklu, sewwasew fit-tielet paġna tal-gazzetta, gie ppubblikat ritratt imdaqqs tar-rikorrent Ciliberti. L-artiklu gie miktub minn Tim Diacono. Fit-tielet paġna ukoll gie ppubblikat artiklu ieħor li pero ma jifforma parti mill-ebda libell, bl-isem **"Education Minister publishes SMSs, emails, exchanged with former FTS CEO"**.
- Ir-raba' artiklu gie ppubblikat fl-istess ġurnata u fl-istess edizzjoni tal-Malta Today li toħroġ nhar t'Erbgħa, bit-titlu: **"FTS Tenderer had told Minister of disgusting procurement system"**. Dan jifforma l-mertu tal-kawża bin-numru 321/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. L-artiklu gie ppubblikat fil-faċċata tal-gazzetta bi tkomplija fuq it-tieni paġna. Fl-ewwel faċċata gie ppubblikat ukoll ritratt tal-Ministru ta' dak iż-żmien, Evarist Bartolo flimkien mal-Prim Ministru ta' dak iż-żmien. Fit-tieni paġna hemm ukoll is-sottotitolu bil-kliem: **"Bidder said Italian boasted of designs winning FTS tenders for 12 years"**. L-artiklu gie miktub minn Miriam Dalli.

- Il-ħames artiklu gie ppubblikat erbat ijiem wara fl-edizzjoni tal-Hadd, fil-faċċata tal-gazzetta bi tkomplija fit-tielet paġna, bit-titlu: "**FOUNDATION OF TOMORROW'S SCHOOLS. Police probe Caruana links between Rabat property and phantom Gozo works**". Dan jiforma l-mertu tal-kawża bin-numru 316/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. Għe ppubblikat ukoll ritratt ta' dik li tidher li hija blokka t'appartamenti. Fit-tielet paġna hemm is-sottotitolu bil-kliem "**Bartolo under fire for not having taken action earlier**". Hemm ukoll erba' ritratti magħnib xulxin tal-Ministru Bartolo, Joseph Caruana, Philip Rizzo u tar-rikorrent Ciliberti. L-artiklu gie miktub minn Saviour Balzan.
 - Is-sitt artiklu gie ppubblikat fl-istess ġurnata bħala *Opinion Piece* fuq paġna 18 tal-ġurnal, bl-isem "**Għażiż Varist**". Dan jiforma l-mertu tal-kawża bin-numru 317/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. L-artiklu gie miktub minn Saviour Balzan.
 - Is-seba' u l-aħħar artiklu gie ppubblikat ġimgha wara bit-titlu: "**FOUNDATION FOR TOMORROW'S SCHOOLS. Police trace source of payments for property in investigation's final stages**" fil-faċċata tal-gazzetta bi tkomplija fuq paġna tlieta. Dan jiforma l-mertu tal-kawża bin-numru 318/2016 li ukoll qed tiġi deċiża llum kontestwalment ma' din is-sentenza. Fil-faċċata ukoll gie ppubblikat ritratt żgħir ta' Edward Caruana, dak iż-żmien persuna li kien jokkupa kariga ta' *person of trust* tal-Ministru Bartolo. Fit-tielet paġna hemm sottotitolu bil-kliem "**Investigators looking into financing of Rabat property**". L-artiklu gie miktub minn Saviour Balzan.
4. Is-seba' kawzi mxew flimkien peress li sostanzjalment jitrattaw l-istess tema u kif diġà ingħad qegħdin jiġu deċiżi llum kontestwalment. Għal kull bwon fini fis-seduta tat-8 ta' Mejju 2023 l-avukati rispettivi kienu qablu illi x-xhieda kollha mressqa f'dawn il-kawzi għandhom japplikaw bħala provi f'kull waħda minnhom *mutatis mutandi*.
 5. L-artiklu mertu tal-kawża odjerna jitratta t-temi li ġew diskussi fl-artikolu li gie ppubblikat fil-faċċata bi tkomplija fuq paġna 3 (u li jiforma l-mertu tal-kawża numru 315/2016). Huwa jgħorr it-titlu "**Just another Sunday**" u gie ppubblikat bħala *Opinion Piece* fuq paġna 18 tal-ġurnal. Fil-korp tiegħu hemm ritratt kbir ta' Philip Rizzo flimkien ma' sottotitolu ieħor bil-kliem: "**They should dig deep in the Ciliberti allegations, and Bartolo should stop to think whether he can defend his position by keeping**

his permanent secretary, or lose him and start afresh". L-artiklu gie miktub minn Saviour Balzan u fih l-artikolist iffoka l-iżjed fuq is-segwenenti:

- **Kunflitt ta' interess fil-Ministeru tal-Edukazzjoni:** L-artikolist kiteb dwar dak li sejjaħ bħala kunflitt ta' interess fil-Ministeru fejn is-Segretarju Permanenti Joseph Caruana jiġi hu Edward Caruana, *procurement officer* fi ħdan l-FTS. Semma kif l-ex CEO tal-FTS, Philip Rizzo, magħruf bħala li jaġixxi b'mod deċiżiv meta jara affarijiet mhux xierqa, kien antiċipa dan il-kunflitt iżda ma kienx aġixxa b'mod deċiżiv.
- **Kwistjoni tat-tenders maħruġa mill-FTS:** L-artikolist semma l-allegazzjonijiet li ħarġu fl-artikolu li deher fuq il-faċċata tal-gazzetta ta' dakinhar ossia illi persuna li kienet tipparteċipa *ftenders* pubbliċi allegat illi Edward Caruana kien issuġġerilha li tkellem lir-rikorrent Ciliberti għaliex dan kellu *certification of design* li kienet unika u li kienet rikjesta fit-tenders maħruġa mill-FTS. L-ilment kien ukoll illi din is-*certification* kienet tiffavorixxi b'mod ingust lis-*supplier* Taljan li kien iforni l-għamara lil Ciliberti.
- **Philip Rizzo:** L-artikolist spjega illi minkejja li l-Ministru kien ta struzzjonijiet lil Philip Rizzo sabiex jiltaqa' mal-ilmentatur dan madanakollu rrifera l-kwistjoni lil Joseph Caruana (Segretarju Permanenti) li jiġi hu Edward Caruana. Kien għalhekk li l-ilmentatur sabet ma wiċċha lill-aħwa Caruana matul din il-laqgħa. Balzan jgħid illi Rizzo ma mexiex kif kellu jimxi f'din il-kwistjoni.
- **Sandro Ciliberti:** Balzan jagħmel enfazi fuq l-allegazzjoni li huwa ddeskriva bħala serji fil-konfront ta' Edward Caruana u ċioe li dan kien qed jiffavorixxi d-ditta Taljana rappreżentata minn Ciliberti fl-għoti tal-għamara tal-iskejjel. Jgħid illi għalkemm huwiex daqstant ċert jekk l-investigazzjonijiet jwasslux għal sejbien ta' xi attivita kriminali, madanakollu l-Pulizija għandha tindaga fil-fond dwar dawn l-allegazzjonijiet.

6. Fit-23 ta' Jannar 2017 ir-rikorrent ippreżenta nota b'kopja tal-pubblikazzjoni lamentata⁶ u b'riferenza għat-tieni eċċezzjoni tal-intimati indika dik il-parti li skond hu hija libelluża u malafamanti fil-konfront tiegħu:

⁶ Fol 7-11

“And now the Sandro Ciliberti connection is even more worrying. There was clearly a very clear allegation that Dwardu Caruana was close to Ciliberti and Ciliberti was making it clear that furniture supplies were only possible through his “Italian sourced company”.

Now, the permanent secretary, in the presence of his brother, did f*** all about this serious allegation. And it would be interesting to note if Rizzo or the Education minister got wind of all this.

The Ciliberti allegations are very serious...I am not too sure if the police or an inquiry will find any criminal activity. But they should dig deep in the Ciliberti allegations”

Provi

7. Fit-3 ta' Marzu 2017 giet ipprezentata nota mir-Registratur tal-Qrati Ċivili u Tribunali b'ċertifikat anness⁷, maħruġ minn **Paul Azzopardi** fil-vesti tiegħu ta' Registratur tal-Istampa, ai termini tal-Art. 52 tal-Kap. 248⁸, li permezz tagħha ddikjara illi:

“l-editur registrat tal-gazzetti *Maltatoday* u *Maltatoday Midweek* fix-xahar ta' Dicembru 2016, kien is-Sur Saviour Balzan (Karta ta' Identita numru 127263M)”

8. Fis-16 ta' Marzu 2017 gie ipprezentat l-*affidavit* tar-rikorrent **Sandro Ciliberti**⁹ liema *affidavit* jitratta l-allegazzjonijiet kollha li tqajjmu kemm f'din il-kawża u kemm fil-kawzi li ser jiġu deċiżi kontestwalment. Fost oħrajn qal is-segwenti:
 - Huwa kien maħsud bit-titolu tal-artiklu u meta qraħ mill-ewwel induna li l-allegazzjonijiet kienu skorretti, foloz u malafamanti.
 - Huwa rrefera għat-tlett “suġġerimenti” li saru mill-artikolist fil-pubblikazzjoni mertu tal-kawża odjerna u ċioe illi:

⁷ Fol 15-16 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

⁸ Art. 52: ‘F’kull proċeduri quddiem xi qorti ... ċertifikat maħruġ u ffirmat mir-Registratur li juri min huwa, jew min fxi żmien kien l-editur, jew ir-responsabbli għall-pubblikazzjoni ta' xi gazzetta ... ikun prova tal-kontenut tiegħu sakemm ma jiġix pruvat il-kuntrarju.’

⁹ Fol 19-25 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

- i. Kull min rebaħ *tender* tal-FTS kellu jgħaddi mingħandu u dan peress li kellu "*certificate of design*".

F'dan ir-rigward, ir-rikorrent qal li ma kienx veru li l-għamara rikjesta fis-sejthiet pubbliċi tal-FTS kellhom xi *specifications* partikolari li kienu jirreferu għal għamara manifatturata mid-ditta Taljana (li fl-artikli l-oħra sugġett tal-kawżi konnessi giet identifikata bħala *Camillo Sirianni srl*), li skond l-artikolist kienet rappreżentata f'Malta b'mod esklussiv minnu. Anzi, skond ir-rikorrent kienet il-Malta Today stess illi qalet illi t-*tender specifications* relatati mal-għamara intiża għall-iskejjel lokali ilhom fissi għal diversi snin u li dawn huma maħruġa mill-Malta Standards Authority u jirriflettu *standards* Ewropej. Inoltre skond ir-rikorrent l-prodotti ta' diversi manifatturi tal-għamara għall-iskejjel jaderixxu ma' dawn l-*istandards*.

- ii. Huwa jirrappreżenta b'mod esklussiv f'Malta lil xi fornitur Taljan li jipproduċi għamara li ġgorr dan is- "*certificate of design*".

F'dan ir-rigward ċaħad illi hu jew xi kumpanija tiegħu jirrappreżentaw b'mod esklussiv lil xi ditta Taljana. Huwa għamel riferenza għad-dikjarazzjoni ta' ċaħda li giet ippubblikata fl-istess ġurnal mill-kumpanija (li fl-artikli l-oħra sugġett tal-kawżi konnessi giet identifikata bħala *Camillo Sirianni srl.*) in kwistjoni, bħala *right of reply*. Ir-rikorrent saħaq ukoll illi bil-maqlub ta' dak allegat, kien hemm diversi kumpaniji Maltin illi akkwistaw merkanzija minn din id-ditta Taljana u fornewhom lill-FTS.

- iii. Huwa kien qiegħed jiġi jew kien ser jiġi investigat mill-Pulizija.

F'dan ir-rigward saħaq li huwa qatt ma ġie interrogat jew avvicinat mill-Pulizija jew minn xi aġenzija oħra.

- Ir-rikorrent elabora ukoll fl-*affidavit* tiegħu dwar il-bomba li tpoġġietlu hdejn ir-residenza tiegħu. Huwa qal illi dan l-avveniment holoqlu disaġju u ansjeta kbira u li r-riferenza għal tali avveniment fil-kuntest tal-allegazzjonijiet libellużi miktuba kontrih ta' korruzzjoni u rabtiet ma Edward Caruana kienu barra minn lokhom u rrekawlu ħsara. Qal ukoll illi minkejja l-protest ġudizzjarju li kien intavola kontra l-intimati wara l-pubblikazzjoni

tal-ewwel artikolu, dawn: "ittentaw jiggustifikaw rwiehom billi allegaw illi jiena kont ser nigi investigat mill-pulizija b'rabta mal-allegazzjonijiet fir-rigward ta' Edward Caruana u li wara l-bomba li tqegħdet wara l-propjeta' tiegħi u kkaġunat ħsara konsiderevoli lill-propjeta' tiegħi l-pulizija kienet qegħda tinvestiga "*the scale of public tenders clinched by Ciliberti's company*"

- Sostna illi jqis li l-artikoli in kwistjoni kienu "assassinju indebitu u mhux mistħoqq tal-karattru" tiegħu u li kien evidenti illi "l-artikolisti strahu fuq dak li ntqal lilhom mill-'complainant' - se mai hekk qegħdin jallegaw - u mingħajr ma ghamlu l-iċken indaġini u verifika indipendenti għażlu li bil-kitba tagħhom jagħmlu allegazzjonijiet foloz, jillibellaw, jimmalfamaw u jnaqqsu r-reputazzjoni" tiegħu.
- Huwa għalaq l-*affidavit* tiegħu bis-segwenti kliem:

"Fl-aħħarnett ngħid ukoll illi nhar il-21 ta' Diċembru 2016 kont ħriġt stqarrija għall-istampa tramite l-avukat tiegħi. B'risposta għal dan il-ġurnal Malta Today għoġbu jippublika artikolu ieħor bl-isem "FTS supplier attempts to silence MaltaToday with criminal and civil defamation suits" fejn saħanistra l-ġurnal jiċhad li l-persuna li magħha tkellmet - u cioè il-"complainant" jew "tenderer" kienet Janice Spiteri tad-ditta Immagine Casa meta dan huwa ferm evidenti. Saħansitra l-artikolu jiċhad illi l-ġurnal MaltaToday kien għamel dawk id-dikjarazzjonijiet li ssemmev fl-istqarrija għall-istampa meta dan kollu huwa iswed fuq l-abjad. Il-proċeduri li jiena tajt struzzjonijiet li jiġu intavolati ma kienux intiżi 'to silence' iżda sabiex issir ġustizzja fil-konfront tal-allegazzjonijiet skorretti, inveritiera, libellużi u malafamanti li Saviour Balzan, Matthew Vella, Tim Diacono u Miriam Dalli għoġobhom jiktbu u jipublikaw bi preġudizzju serju għalija u għan-negozju tiegħi."

9. Fis-16 ta' Marzu 2017 xehed **Samuel Dimech**¹⁰, *Quantity Surveyor* u *draftsman* fi ħdan l-FTS. Dan tela jixhed wara li s-CEO tal-FTS kien ġie imħarrek sabiex jixhed dwar is-*specifications* tal-għamara tal-iskejjel fit-*tenders* li nħarġu mill-FTS fl-2015/6. Huwa spjega fost oħrajn illi:

- dawn is-*specifications* ilhom jeżistu mill-2004, kienu ħadmuhom inginiera jew periti u huma aċċessibbli għal nies tekniċi mis-*server* intern tal-FTS,

¹⁰ Fol 77-102 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

- xogħolu kien illi jipprepara d-*drawings* għat-*tenders* (inkluż għal għamara meħtieġa), iħejji il-*bills of quantities* ossia jikkwantifika x-xogħol u l-materjal li jkun hemm bżonn u jkejje dak ix-xogħol li jkun sar sabiex isir il-pagament, u jgħaddihom lill-Periti.
- sas-sena 2013/2014 huwa kien jgħaddi d-dokumenti f'dak li għandhom x'jaqsmu s-*specifications* lill-Periti u imbagħad dawn kienu jagħzlu x'tip ta' għamara ikun hemm bżonn.
- mill-2013/2014 dan il-proċess gie mibdul fis-sens illi l-periti kienu jibqgħu *on site* u kienu ikunu d-*draftsmen* (inkluż hu) illi "*jippikkjaw*" is-*specifications*. Mitlub jiċċara dan il-punt huwa kkjarifika illi filwaqt li s-*specifications* kienu responsabiltà' tiegħu, madanakollu dawn ma kienx joħloqhom hu imma kien jeħodhom mis-*server* intern tal-FTS. Is-*specifications* kienu ilhom mħejjija mill-2004 u filfatt kemm il-darba kien jingħad diskors mid-*draftsmen* illi kien wasal iż-żmien sabiex dawn jigu emendati.
- ix-xhud esebixxa s *specifications* tal-għamara tal-klassijiet li kienu applikabli fl-2015 u 2016 sewwasew fil-*bills of quantities* għal għamara li kienet meħtieġa f'numru ta' skejje (Dok SD2, SD3). Dawn kienu skond l-*istandard* Ewropew MSA EN 1729¹¹.
- ix-xhud ikkonferma għal darba darbtejn li kien hu li jieħu s-*specifications* mis-*server* intern tal-FTS u kien jallegahom mat-*tender documents*. F'Dok SD3 l-unika tibdil li kien hemm mis-*specifications* elenkati f'Dok SD2 kienu biss li żied l-element ta' *modesty panels* peress illi dak iż-żmien l-iskejjejjel pubbliċi saru *co-ed* ossia' bdew jilqgħu fihom kemm subien u bniet.

10. Fis-16 ta' Marzu 2017 ukoll ir-rikorrent ippreżenta nota b'estratt mill-gazzetta *MaltaToday*¹² sabiex wara n-nota tat-3 ta' Marzu 2017 ippreżentata mir-Registratur tal-Qrati Ċivili u Tribunali (biċ-ċertifikat maħruġ mir-Registratur tal-Istampa li jgħid li Saviour Balzan kien l-editur registrat tal-gazzetti Maltatoday u Maltatoday Midweek fix-xahar ta' Dicembru 2016) juri illi fiż-żmien in kwistjoni l-ġurnal kien

¹¹ L-*istandard* Ewropew f'dak li għandhom x'jaqsmu *specifications* tal-għamara tal-iskejjejjel huwa filfatt BS EN 1729

¹² Fol 14-15

jindika lil Saviour Balzan bħala Managing Editor u lil Matthew Vella bħala Executive Editor. Il-Qorti sejra telabora iktar dwar dan il-punt fid-deċiżjoni tagħha dwar l-ewwel eċċezzjoni tal-intimati, iktar 'l quddiem f'din is-sentenza. Ta' min jgħid illi fil-kawża bin-numru 320/2016 (kawża miftuħa kontra Tim Diacono u Matthew Vella) u fil-kawża bin-numru 321/2016 (kawża miftuħa kontra Miriam Dalli u Matthew Vella) il-Qorti kienet permezz ta' digrieti datati 22 ta' Novembru 2018¹³ ċaħdet ukoll talba tar-rikorrent sabiex jiġi kjamat in kawża Saviour Balzan (magħmul b'rikorsi separati ipprezentati fis-6 ta' Ġunju 2018¹⁴ u 1 ta' Novembru 2018¹⁵ rispettivament) peress li fil-fehma tagħha tali talba saret sabiex tissana nuqqas illi sar mir-rikorrent fejn huwa indika lil Matthew Vella bħala editur minflok ma ħarrek lil Saviour Balzan f'dik il-kapaċita, liema fatt messu kien jaf meta pprezenta r-rikors promotur.

11. Fis-27 ta' Novembru 2017 xehed l-**Ispettur Rennie Stivala**¹⁶ li spjega fost oħrajn:

- illi huwa (flimkien mal-ex Spettur Sean Scicluna) kien involut fl-investigazzjonijiet relattivi in konnessjoni mat-*tenders* li kienu jingħataw mill-FTS bl-involviment ta' Edward Caruana,
- illi sa fejn jiftakar hu, huwa qatt ma kien kellem lir-rikorrent Ciliberti in konnessjoni ma' dawn l-investigazzjonijiet, però ma setax jeskludi li xi ħadd min-nies tiegħu kien kellmu fil-proċess tal-gbir tal-informazzjoni,
- illi tali investigazzjonijiet kienu wasslu għal proċeduri penali fil-konfront ta' Edward Caruana li fiż-żmien li xehed, kienu għadhom pendenti.

12. Meta l-istess xhud reġa' tela jixhed fis-seduta tal-5 ta' Frar 2018¹⁷ huwa spjega *inter alia* illi:

- fir-rigward tat-talba sabiex jagħti informazzjoni dwar jekk kienx hemm xi investigazzjonijiet fuq ir-rikorrent li setgħu saru minn ufficjali oħra tal-Pulizija, huwa kien talab lis-segretarja tal-Kummissarju tal-Pulizija sabiex tagħtih din l-informazzjoni. Madanakollu r-risposta li waslitlu kienet illi din

¹³ Fol 76 tal-proċess tal-kawża bin-numru 320/2016 u Fol 87b tal-proċess tal-kawża bin-numru 321/2016

¹⁴ Fol 70B tal-proċess tal-kawża bin-numru 320/2016

¹⁵ Fol 80 tal-proċess tal-kawża bin-numru 321/2016

¹⁶ Fol 131-133 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

¹⁷ Fol 135-136 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

ma kienetx tirrikjedi tfittxija sempliċi billi l-Korp ma kellux *database* centralizzata dwar l-investigazzjonijiet li jkunu qed isiru.

- It-talba trid issir lill-Kummissarju tal-Pulizija li imbagħad jagħmel rikjesta lill-uffiċjali kollha tal-Korp sabiex jagħtu informazzjoni f'dan ir-rigward, liema informazzjoni imbagħad tiġi miġbura u pprezentata l-Qorti.
- Ix-xhud spjega ukoll illi t-tfittxija kienet min-natura tagħha kumplessa partikolarment għaliex it-talba kienet dwar jekk qattx saret xi investigazzjoni fil-konfront tar-rikorrent u mhux jekk dawn kienx qatt tressaq. Fil-każ ta' investigazzjonijiet, jista' jagħti l-każ illi hadd hlief l-uffiċjal li jkun qed jinvestiga ma jkun jaf (apparti *s-superjuri* tiegħu). Għalhekk l-Kummissarju kien jeħtieġli li jgħaddi talba għal informazzjoni bħal din lill-uffiċjali kollha tal-korp.

13. Fis-27 ta' Novembru 2017 xehed l-intimat **Saviour Balzan**¹⁸ li huwa wieħed mill-intimati fil-kawża kollha (inkluż dik odjerna) apparti l-kawża bin-numru 320/2016 u 321/2016. Dan spjega fost oħrajn:

- Illi l-vern tal-artikli kien illi r-rikorrent kien, bl-involvement ta' Edward Caruana, a konoxxjenza ta' ċertu informazzjoni li kien jużaħa biex jiftiehem ma nies li jkunu tefgħu l-offerti għal *tenders* maħruġa mill-FTS.
- Dwar riċerka li saret biex saru l-artikli in kwistjoni huwa stqarr li din kien għamilha ma sorsi li jorbot fuqhom, uffiċjali eżekuttivi kif ukoll mad-Dipartiment tal-Kuntratti u persuni li kienu jaħdmu fil-Ministeru tal-Edukazzjoni.
- Mistoqsi dwar kif seta' jissostanzja l-allegazzjoni illi *s-certification of design* kwotata fit-*tenders* kienet provduta biss minn *supplier* Taljan li kien jaħdem b'mod esklussiv mar-rikorrent huwa qal illi huwa kien ser itella' s-sors tiegħu ta' din l-informazzjoni sabiex jixhed u jivverifika dak li gie ppubblikat.
- Mistoqsi dwar jekk hu kienx ivverifika din l-informazzjoni personalment huwa wieġeb illi huwa qagħad fuq dak li gie żvelat lilu u li qabel ma ppubblika l-artikli huwa kien gie aċċertat mis-sors li jitla' jixhed il-Qorti

¹⁸ Fol 120-130 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

meta jiġi l-waqt. Stqarr ukoll illi kien gábar informazzjoni minn persuni u ditti oħra li pero' qalulu li ma kienux lesti jitilgħu jixhdu minħabba biża ta' riperkussjonijiet.

- Mistoqsi qattx kien kellem lir-rikorrent qabel ma ħareġ bl-artikli huwa wieġeb hekk:

“Le, jien Sandro Ciliberti harist lejn il-life history tiegħu u f'dak li għandu x'jaqsam ma', kif inhu involut f'hafna negozji varji, harist lejn dawn u le, ma approachjajtux. Ivverifikajt ma' terzi persuni dwar dawn l-episodji partikolari, fosthom il-fatt li Edward Caruana, it-tragedja tiegħu li jixxahham hi maghrufa ma' hafna nies li kienu dejjem siekta u qatt ma riedu jtkellmu.”

- Mistoqsi jekk qattx kien tkellem mad-ditta Taljana Camillo Siriani srl huwa wieġeb fin-negattiv. Però qal ukoll illi:

‘Ahna fil-gurnalizmu, meta jkun hemm xi hadd jgħid xi haga, jgħid per eżempju hemm washing machine ta' money laundering. Ahna nirraportawh. **Mhux necessarjament dak li jkun qed jgħid ikun minnu jew le, ahna nirraportawh** (sottolinear u emfażi magħmulha mill-Qorti). Issa jiena irraportajt u jiena qed ngħidlek dak kollu li ktibt, jien lest li ntella' s-sors biex jixhed d'al-kuntest. Rigward Siriani le, jien ma ktibtlux, imma Siriani kien hemm korrispondenza mal-gazzetta, liema korrispondenza giet ippubblikata jekk mhux sejjer zball fil-gurnal, ma niftakarx id-data partikolari’

- Dwar l-allegazzjoni illi “investigators have only recently been made aware of the Ciliberti link and will be investigating further” huwa tenna illi kien hemm każijiet oħra fejn ir-rikorrent kien ġie investigat fosthom incidenti fi grawnd tal-futbol, l-incident tal-bomba u t-tender ta' Kemmuna. Huwa insista illi b'daqshekk ma kienx qed jgħid li Ciliberti kien ħati ta' xi hadd iżda l-kelma “investigazzjoni” użaha f'sens wiesa' u modern. Tenna li anke hu nnifsu kemm il-darba kien ġie investigat.
- Dwar l-allegat familjarita' li kien qal li teżisti bejn ir-rikorrent Ciliberti u Edward Caruana, l-intimat qal illi f'seduta oħra kien ser jesebixxi e-mail li ntbagħtet minn persuna li kienet a konoxxjenza ta' din il-familjarita.

14. Meta l-istess xhud reġa' tela jixhed fis-seduta tal-5 ta' Frar 2018¹⁹, il-Qorti diversement presjeduta qabel xejn ordnat id-divjet mill-pubblikazzjoni ta' isem is-sors li jidher mid-dokumenti li esebixxa x-xhud u awtorizzatu ukoll jingassa isem dan is-sors mill-istess dokumenti. Il-Qorti ma tistax ma tirrimarkax però illi minkejja dan id-divjet, dan l-isem ġie żvelat kemm mir-rikorrent fl-*affidavit* tiegħu u kif ukoll minn Christopher Farrugia (xhud imressaq mill-intimati) fl-*affidavit* tiegħu (fejn l-isem tas-sors jidher ċar minkejja li suppost kien ġie ingassat) fejn inoltre id-dokumenti in kwistjoni ġew saħansitra *scanned* u magħmula aċċessibbli għall-avukati u professjonisti legali oħra (proċess li isir għal kull att ġudizzjarju li jiġi pprezentat fil-kors ta' proċeduri ċivili) apparti li appena ġew prezentati kienu aċċessibbli għal pubbliku billi kienu fil-proċess li kien qed jiġi miżmum mal-proċessi l-oħra fir-Registru tal-Qorti. L-isem tas-sors ġie żvelat ukoll fil-kontroezami li sar lil Christopher Farrugia fis-seduta tat-8 ta' Meju 2023. Għal dawn ir-raġunijiet il-Qorti illum stess u qabel ma ħarġet din is-sentenza ddegretat ukoll ir-revoka *contrario imperio* tad-digriet li permezz tiegħu kien ġie ordnat id-divjet mill-pubblikazzjoni tal-isem in kwistjoni billi ma kienx jagħmel sens li dan id-divjet jibqa' fis-sehħ.

15. Intant, fix-xhieda tiegħu tal-5 ta' Frar 2018 u wara li esebixxa d-dokumenti li juru parti minn *thread* ta' *emails*²⁰, l-intimat **Saviour Balzan** spjega *inter alia*:

- illi dawn juru tlett *emails* datati 21 ta' April 2015, 6 ta' April 2015 u 4 ta' April 2015,
- fi kliemu: "*kien hemm tender... għal għamara tal-iskejjel ... Siggijiet, imwejjed, eccetra, eccetra. Dil-persuna li ttenderjat taħdem ukoll ma' persuna oħra. Ftit wara li ġie prezentat it-tender, din il-persuna, il-persuna li huwa s-sors tal-informazzjoni giet approachjata minn Dwardu Caruana ... dak iz-zmien kien responsabbli mill-procurement tal-FTS. Dwardu Caruana nfirmah u qallu ara, intom gejt u l-irhas, tistghu tirbhu t-tender, imma ara, għandkom problema daqxejn f'zewg items, two to three items. Qallu jien nissuggerixxi li tkellem habib tiegħi qalli u dan il-habib ikellmek u jista' jghinek f'dawn il-prodotti partikolari. Dil-persuna, il-habib ta' Dwardu kien Sandro Ciliberti ... u din il-persuna is-sors, ltaqa' ma' Sandro Ciliberti. U Sandro Ciliberti, meta ltaqa' miegħu kellu t-tender document tiegħu bil-prezzijiet tiegħu u qallu, qallu, ha ngħidlek, jien għandi kuntratt, jien ingib l-għamara lin-nies li jirbhu t-tenders tal-iskejjet eccetra, eccetra, qallu jien nissuggerixxi li tixtri minghandi. Li gara huwa li litteralment dil-persuna qabdet u kitbet lil dan it-Taljan li*

¹⁹ Fol 137-149 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

²⁰ Fol 144-149 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

hemm... li hu msemmi, certu Francesco Siriani u ovvjament hemm it-threads of email Sandro Ciliberti, dil-persuna kif ukoll il-kuntatt ta' Francesco Siriani bin-number, u ovvjament imbagħad Francesco Siriani bagħat dan id-dokument li qed tara bid-dettalji tal-prezzijiet tal-imwejjed, tad-desks, tar-revolving chairs, imsomma, hemm imnizzel kollox, il-prezzijiet kollha. Wahda minnhom hija ta' xi ninety one thousand, imbagħad ovvjament kull trailer, two thousand five hundred, u l-oħra eighteen thousand, nine hundred and fourty four u kull trailer two thousand five hundred. Imsomma, eccetra eccetra. Is-sors tiegħi f'dan il-punt diga' kien qed ixomm hemm numru ta' affarijiet li ġia' xehdt dwarhom fis-seduta li għadda, u nista' nghaddi biex nagħti aktar dettalji fis-seduti li jmiss fuq certi sekwenza ta' xi affarijiet. Dan is-sors, bazikament għamel kuntatt mal-Ministru tal-Edukazzjoni. Hemm email hemmhekk miktuba, miktuba lil Evarist Bartolo, qallu hekk, hekk u hekk. Spjega s-sekwenza tal-affarijiet. Dwardu Caruana ikkuntattja lili, hekk, hekk u hekk, iltqajna ma' Sandro Ciliberti u bazikament imbagħad tah, bagħtlu l-attachment bit-thread of emails, the below is disgusting."

- Mistoqsi dwar jekk personalment kienx jaf b'xi relazzjoni amikevoli bejn irrikorrent u Edward Caruana, l-intimat wieġeb li dawn kienu *good acquaintances* u li huwa sar jaf b'dan minn dak li qallu s-sors. Qal ukoll illi dan il-fatt ġie ammess min Edward Caruana nnifsu fil-Qorti fil-proċess tal-proċeduri penali li kienu pendententi kontrih.

16. Fil-5 ta' Frar 2018 xehed **Tim Diacono**²¹, li huwa wieħed mill-intimati fil-kawża 320/2016 (iżda mhux fil-kawża l-oħra inkluż dik odjerna). Huwa qal fost oħrajn:

- Illi qabel ma kiteb l-artiklu in kwistjoni huwa qatt ma kien kellem lirrikorrent Ciliberti apparti li jista' jkun li kien bagħtlu xi *email*.
- Huwa ġie muri l-artiklu in kwistjoni partikolment il-bran li jgħid is-segwent i "The complainant told Caruana that the certification of design quoted in the tenders prohibited any other company from providing the furniture that was being requested because the particular certificate. Certified furniture was provided only by the Italian supplier working exclusively with Sandro Ciliberti." Meta ġie mistoqsi jekk hu kienx ivverifika mad-ditta Taljana in kwistjoni l-allegazzjoni magħmula minnu qabel ma ħareġ bl-artiklu, Diacono wieġeb illi huwa qagħad fuq l-informazzjoni migbura mill-intimati Saviour Balzan u Matthew Vella u straħ fuq is-sors tagħhom. Ha la kien kellem lill-

²¹ Fol 150-156 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

FTS u lanqas lir-rikorrent. Huwa kien għamel xi mistoqsijiet personalment lill-Ministru Bartolo meta kien ġewwa l-Mosta, fil-kuntest tal-artikli li kienu qegħdin jiġu ppubblikati *inter alia* dwar ir-rikorrent, u l-artiklu jinkludi xi tweġibiet li kienu sarulu mill-Ministru.

17. Fit-23 ta' April 2018 xehdet **Miriam Dalli**²², li hija waħda mill-intimati fil-kawża 321/2016 (iżda mhux fil-kawża l-oħra inkluż dik odjerna). Hija qalet fost oħrajn:

- Illi qabel ma kitbet l-artiklu in kwistjoni hija qatt ma kienet kellmet lir-rikorrent Ciliberti u lanqas ma kellmet lid-ditta Taljana.
- Qalet li l-*lead journalist* wara l-istorja in kwistjoni kien l-intimat Saviour Balzan.
- Fir-rigward ta' dak li ġie allegat bħala *certification of design* uniku, hija qalet illi qatt ma kienet rat id-dokument imsemmi.

18. Fit-23 ta' April 2018 giet ipprezentata nota²³ mir-rikorrent b'kopja ta' protest ġudizzjarju li kien ipprezentat minnu u mill-kumpanija Al-Nibras for Science & Technology Limited (C37110) fis-7 ta' Diċembru 2016 kontra Media Today Co. Limited, Saviour Balzan (proprio u bħala *Managing Editor* tal-MaltaToday) u Matthew Vella (bħala *Executive Editor* tal-MaltaToday). Dan il-protest li jgħorr in-numru uffiċjali 421/2016 kien ġie ipprezentat b'reazzjoni għall-pubblikazzjoni li dehret il-Hadd 4 ta' Diċembru 2016 (mertu tal-kawża bin-numru 315/2016). Għal kull bwon fini mill-atti jirriżulta illi dan il-protest ma kienx ġie notifikat lil Media Today Co. Limited u lil Saviour Balzan iżda kien ġie notifikat lil Matthew Vella.

19. Fis-6 ta' Ġunju 2018 ir-rikorrent ipprezenta rikors²⁴ b'talba sabiex il-kliem segwenti fil-korp tar-rikors promotur ossia l-kliem "*ta' liema ġurnal il-konvenut Matthew Vella huwa l-EDITOR*" jiġu sostitwiti bil-kliem "*ta' liema ġurnal il-konvenut Saviour Balzan huwa l-EDITOR*". Il-Qorti laqgħet it-talba permezz ta' digriet mogħti fil-25 ta' Ottubru 2018. Il-Qorti għamlet l-istess fil-kawża konnessi kollha għajr għall-kawża bin-numru 320/2016 u għall-kawża bin-numru 321/2016 fejn b'digrieti datati 25 ta' Ottubru 2018²⁵ u 15 ta' Ottubru 2018 rispettivament, caħdet it-talba.

²² Fol 158-160 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

²³ Fol 164-166 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

²⁴ Fol 72

²⁵ Fol 70A tal-proċess tal-kawża numru 320/2016

20. Fl-4 ta' Novembru 2019 xehed l-**Assistent Kummissarju Ian Abdilla**. Dan qal *inter alia* illi:

- fid-dipartiment tiegħu (ossia il-Financial Crimes Investigations Department) r-rikorrent qatt ma ġie investigat bħala suspettat. Seta' ġie mitkellem jew intalab jingħata informazzjoni iżda qatt ma kien involut f'xi investigazzjoni bħala suspettat. Huwa kien bagħat lill-Ispettur Rennie Stivala sabiex jixhed f'din il-kawża peress illi kien l-Ispettur involut fil-każ ta' Edward Caruana li eventwalment kien tressaq il-Qorti.
- Huwa qatt ma ra lir-rikorrent u sema bih biss għax jaf li kienu għamlulu bomba barra d-dar tiegħu.

21. Fit-28 ta' Settembru 2020 ġie ippreżentat mill-intimati l-affidavit ta' **Christopher Farrugia**²⁶. Dan qal is-segwent:

“Between January and June 2015, I was participating in FTS tenders for furniture together with a Turkish supplier who supplies most of this type of furniture in Germany...It was brought to my attention from the said supplier that the furniture models which FTS were demanding were obsolete in Europe and only a couple of manufacturers were still producing these designs to 3rd world countries...After participating in approximately 15 bids and had an advantageous price in 3 of them, I was contacted by Mr. Edward Caruana from FTS. He told me that although I am in an advantageous position in pricing, he suggested that I should meet one of the competitors in these bids, to discuss how one can work together...A few minutes after that call I was contacted by Mr. Sandro Ciliberti who asked me to meet him at his office in Burmarrad...The meeting was held on a Monday at Mr. Ciliberti's office. Mr. Ciliberti started the meeting by stating that if I want to succeed in these bids, I needed to use his suppliers' furniture, as the FTS drawings are from his supplier...He then called Mr. Francesco Sirianni (00393351260572) in my presence and informed him that he was with me. He explained to me that Sirianni is ready to give me supplies for the bids I was shortlisted for...Mr. Francesco Sirianni explained to me that they are the only manufacturer of the designs FTS is asking in the bid and if I wanted to succeed I had to purchase the goods from him...After this call Mr. Ciliberti handed over to me the quotes for the 3 bids and I asked what is in for him if I use his supplier. He answered that he would be taking his percentage, which was not specified...Before leaving the meeting I asked Mr. Ciliberti to send me a copy of the quote by email and the contact details of Mr. Sirianni, which he did right

²⁶ Fol 185-187 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

away...When I went through the prices I realised that if I had to use Mr. Sirianni's furniture I would have worked for almost no profits...In the meantime I had called the FTS CEO at the time and told him about the incident and he suggested that I should have a meeting with the Minister's permanent secretary...In the meantime I was disqualified in the bids because my suppliers drawings didn't match the specs of FTS...In May, 2015 I had a meeting with the Permanent secretary Mr. Caruana, who coincidentally happened to be the brother of Mr. Edward Caruana, who surprisingly was also present at the meeting...I had catalogues to show the new standards in Europe but this was all in vain as all excuses that anyone would think of were uttered and trying to convince me that nothing was wrong and that everything was done correctly...Later I also had a call from Ciliberti telling that he knew that I had complained and that he told me that I would never win a bid, which in fact I never did...Enclosed please also find a list of emails and quotes.”

22. Meta l-istess xhud ittella' jixhed in kontroezami fis-seduta tat-8 ta' Mejju 2023²⁷ huwa *inter alia* stqarr is-segwenti:

- mistoqsi x'relazzjoni kellu fiż-żmien relattiv ma' Janice Spiteri huwa qal li kien qed jidher għall-kumpanija tagħha bħala rappreżentant u *supplier*. Huwa kellu *supplier* it-Turkija u kien jagħmel il-proċess tat-*tendering* mas-*supplier* għan-nom ta' Janice Spiteri.
- Huwa qal li *s-specifications* tal-għamara li kienet ittenderjat biha Janice Spiteri ma kiekux in konformita' ma' dawk mitluba mill-FTS minħabba li dawn kienu skaduti (*obsolete*) b'xi ħmistax-il sena. Pero' l-għamara offruta minn Spiteri kienet konformi mal-*standards* Ewropej.
- Ikkonferma li kien Edward Caruana li kien ċempillu u mhux viċi-versa. Dan kien qallu li fi tlett offerti (minn diversi) li kien issottometta, il-prezz offrut kien wiehed vantaġġjuż iżda kien jeħtieġ li jiltaqa' ma *supplier* ieħor. Caruana ma qallux ir-raġuni għalfejn kellu jagħmel hekk iżda ftit wara kien ċempillu r-rikorrent Ciliberti u ftehm u li jiltaqgħu.
- Fir-rigward ta' dak li qal fil-ħames paragrafu tal-*affidavit* tiegħu u ċioe illi “the meeting was held on a Monday at Mr Ciliberti's office. Mr. Ciliberti started the meeting by stating that if I want to succeed in these bids, I needed to use his suppliers' furniture, as the FTS drawings are from his supplier”, ix-xhud gie mistoqsi jekk hux

²⁷ Fol 240-247 tal-proċess tal-kawża bin-numru 315/2016

il-każ illi filfatt ir-rikorrent ma kienx qallu dawk il-kliem imma kien qallu biss illi l-għamara li kien jipparteċipa biha fit-*tenders* kienet in konformita' mar-rekwiziti tagħhom b'differenza għall-għamara offerta mix-xhud. Għal din il-mistoqsija x-xhud wieġeb li d-diskors ma kienx hekk.

- Fir-rigward ta' dak li kien qal fis-sitt paragrafu tal-*affidavit* tiegħu ossia illi "he then called Mr Francesco Siriani in my presence and informed him that he was with me. He explained that Siriani is ready to give me supplies for the bids that I was shortlisted for", ix-xhud gie mistoqsi kienx qed jippretendi li jbidel l-offerta tiegħu b'għamara oħra għaladarba dan l-inkontru kien allegatament seħh wara li giet sottomessa l-offerta tiegħu. Ix-xhud wieġeb li ma kien qed jippretendi xejn u filfatt qas kompli bil-proċess tat-*tenders*. Huwa qal illi kull min huwa fin-negozju ma jagħlaq il-bibien lil hadd u għalhekk huwa kien mar għal laqgħa biex ikun jaf x'kellu f'moħħu li jgħidlu r-rikorrent Ciliberti.
- Ftit iktar tard pero x-xhud ikkonferma li l-offerta kienet intefgħet minnu għan-nom ta' Janice Spiteri u li huma kienu ġew skwalifikati.
- Dwar dak li qal fil-paragrafu numru erbatax tal-*affidavit* tiegħu u ċioe dwar il-laqgħa tiegħu mas-Segetarju Permanenti Joseph Caruana huwa qal illi matul il-laqgħa huwa mar jiċċara l-affarijiet u ċioe illi l-FTS għandha tirregola ruhha ma *specifications* u *standards* moderni. Tenna li dawn ma kienux jibbenefikaw lis-*supplier* tiegħu biss iżda peress li kienu *standards* Ewropej kienu jibbenefikaw lil kulhadd.
- Huwa kkonferma u reġa qal ukoll dak illi kien qal fl-*affidavit* tiegħu u ċioe illi meta ltaqa mar-rikorrent Ciliberti dan kien qallu li jekk ried jagħmel provvista ta' għamara lil FTS huwa kellu jieħu prodotti mis-*supplier* tiegħu u dan "ovvjament ghax id-drawings tas-supplier tiegħu kienu drawings tal-FTS"

23. Fis-16 ta' Mejju 2022 xehed **Edward Caruana** prodott mill-intimati fejn dan *inter alia* qal hekk:

- Huwa kien *head* tas-*Summer Projects* u *Maintenance Division Unit* fi hdan l-FTS. Ix-xogħol tiegħu kien illi jara illi jsir progress fix-xogħolijiet intensivi li kienu jsiru fir-rigward tal-*manteniment* tal-iskejjel matul ix-xhur tas-Sajf.
- Huwa ċaħad li qatt kellu xi rwol fil-*procurement* jew *tendering* fi hdan l-FTS.

- Huwa daħal impjegat mal-FTS fl-2013 u għalkemm fiż-żmien li xehed kien għadu impjegat, huwa kien sospiż minħabba proċeduri penali pendenti fil-konfront tiegħu rigward allegazzjoni ta' tixhim li saret minn kuntrattur (Giovann Vella) li allega li kien talbu xi flus. L-allegazzjoni kienet dwar *tender* li kien inħareġ għall-kostruzzjoni ta' estensjoni tal-binja ta' Sixth Form ġewwa Ghawdex.
- Mistoqsi x'involvement kellu fl-2015 fir-rigward ta' *tender* li kien inħareġ għall-għamara tal-iskejjel pubbliċi huwa qal illi dak is-Sajf kienet tasal l-għamara fuq il-post u xogħlu kien li jiċċekkja jekk din tkunx waslet jew le. Huwa ma kien involut bl-ebda mod fil-proċess tal-*procurement*, ma jafx min kien ipparteċipa fit-*tender* u anqas ma jaf min hu Christopher Farrugia, il-persuna li kien għamel numru ta' allegazzjonijiet dwaru fl-*affidavit* tiegħu.
- Meta ġie kkwotat lilu dak li qal fl-*affidavit* tiegħu Christopher Farrugia u ċioe illi hu kien ċempillu biex jinfurmah illi għandu ikellem lir-rikorrent Ciliberti, x-xhud qal li ma jiftakarx li qal dan id-diskors.
- Mistoqsi jafx lir-rikorrent huwa qal li kien jafu b'ismu u li kien jaf ukoll li kien iġib l-għamara ġewwa pajjiżna. Huwa qal li ġieli kellmu peress illi din kienet xi haġa ovvja li f'xogħlu ser jagħmel dan.
- Mistoqsi kienx involut f'xi laqgħat bejn il-kompetituri fit-*tender* tal-2015 huwa wieġeb li ma kienx ċert u għalhekk aħjar jgħid li ma jafx.
- Mistoqsi in kontroezami jekk fil-proċeduri kriminali li kienu pendenti kontri kienx hemm xi allegazzjoni dwar xi relazzjoni bejnu u bejn ir-rikorrent huwa wieġeb fin-negattiv.

Kunsiderazzjoni dwar l-ewwel eċċezzjoni: jekk l-intimat Matthew Vella huwiex legittimu kuntradittur

24. Kif ġa ngħad, fit-3 ta' Marzu 2017 giet ipprezentata nota mir-Registatur tal-Qrati Ċivili u Tribunali b'ċertifikat anness²⁸, maħruġ minn **Paul Azzopardi** fil-vesti tiegħu

²⁸ Fol 15-16

ta' Registratur tal-Istampa, ai termini tal-Art. 52 tal-Kap. 248²⁹, li permezz tagħha ddikjara illi:

"l-EDITOR REGISTRAT TAL-GAZZETTI *Maltatoday* U *Maltatoday Midweek* FIX-XAĦAR TA' DICEMBRU 2016, KEN IS-SUR SAVIOUR BALZAN (KARTA TA' IDENTITA NUMRU 127263M)"

25. Il-kawża odjerna nfetħet kontra l-persuna li kiteb l-artiklu in kwistjoni u kontra l-intimat Matthew Vella bħala **EDITOR** tal-gazzetta MaltaToday. Kif ġa ngħad, fis-16 ta' Marzu 2017 ir-rikorrent ippreżenta nota b'estratt mill-gazzetta *MaltaToday*³⁰ sabiex juri illi fiż-żmien in kwistjoni l-ġurnal kien jindika lil Saviour Balzan bħala *Managing Editor* u lil Matthew Vella bħala *Executive Editor*. B'digriet datat 15 ta' Ottubru 2018 il-Qorti imbagħad awtorizzat li l-kliem "Matthew Vella" fil-korp tar-rikors promotur jiġu sostwiti bil-kliem "Saviour Balzan". Madanakollu l-atti fil-konfront tal-intimat Vella baqgħu qatt ma ġew irtirati.

26. Skond l-Art. 2 tal-Kap. 248 tal-Liġijiet ta' Malta:

"EDITOR" TFISSER IL-PERSUNA RESPONSABBLI GĦALL-PUBBLIKAZZJONI TA' KULL STAMPAT U DWAR GAZZETTA JEW SERVIZZ TA' XANDIR TINKLUDI KULL PERSUNA LI TĦARES ID-DISPOSIZZJONIJET TAL-ARTIKOLU 35'

"RESPONSABBLI GĦALL-PUBBLIKAZZJONI" TFISSER PERSUNA LI TKUN SID TA' IMPRIZA GĦALL-PUBBLIKAZZJONI TA' GAZZETTA JEW LI JKOLLHA LIĊENZA GĦAX-XANDIR U TINKLUDI KULL PERSUNA LI JKOLLHA FAĊILITAJET GĦALL-PRODUZZJONI JEW RIPRODUZZJONI TA' KULL STAMPAT;

Dan naturalment ifisser illi filwaqt li persuna li tkun registrata bħala editor ta' gazzetta taħt id-disposizzjonijiet tal-Artiklu 35 tal-istess Att taqa' taħt id-definizzjoni ta' "EDITOR", madanakollu ma' jfissirx illi persuna li ma' tkunx hekk registrata awtomatikament ma' tistax taqa' taħt tali definizzjoni taħt il-Kap. 248. Tant hu hekk illi d-definizzjoni tuża l-kelma "tinkludi" biex ma' thallix barra dawk li m'humiex hekk registrati.

27. Issa skond l-Art 51(1) tal-Kap. 248:

²⁹ Art. 52: 'F'kull proċeduri quddiem xi qorti ... ċertifikat mahruġ u ffirmat mir-Registratur li juri min huwa, jew min f'xi żmien kien l-editor, jew ir-responsabbli għall-pubblikazzjoni ta' xi gazzetta ... ikun prova tal-kontenut tiegħu sakemm ma jiġix pruvat il-kuntrarju.'

³⁰ Fol 75-76

51.(1) Kull gazzetta li tiġi ppubblikata f'Malta għandha turi isem ir-responsabbli għall-pubblikazzjoni tagħha, u d-data meta tkun gjet stampata

In-nota tas-16 ta' Marzu 2017 ippreżentata mir-rikorrent turi biċ-ċar illi fiż-żmien in kwistjoni, l-ġurnal MaltaToday kien jindika lil Saviour Balzan bħala *Managing Editor* u lil Matthew Vella bħala *Executive Editor*. L-editur registrat mal-Registatur huwa Saviour Balzan. Kien jispetta lir-rikorrent għalhekk illi jressaq prova illi minkejja li l-intimat Vella mhuwiex registrat bħala editur mar-Registatur, huwa xorta waħda għandu jitqies minn din il-Qorti illi huwa editur (jekk hemm bżonn flimkien mal-intimat l-ieħor Saviour Balzan) billi jgħib prova illi huwa kien responsabbli għall-pubblikazzjoni tagħha (pereżempju billi titressaq prova illi huwa sid, *in toto* jew *in parte* ta' impriza għall-pubblikazzjoni tal-gazzetta).

28. Inoltre ai termini tal-Art. 36(2) tal-Kap. 248:

'36 (2) Kull persuna tista' tispezzjona r-registru fil-ħinijiet kollha xierqa matul il-ħinijiet tal-uffiċċju u tista' wkoll, mal-ħlas tad-dritt xieraq, titlob kopja awtentikata ta' kull registrazzjoni fi, jew kull estratt minn, ir-registru miżmum skont dan l-artikolu.'

Kien għalhekk possibbli għar-rikorrent illi qabel ma jiftaħ il-kawża jaċċerta ruħu dwar min kien l-editur tal-ġurnal billi jaċċedi għar-registru in kwistjoni, xi haġa li evidentement huwa m'għamilx.

29. Fuq kollox, bit-talba tiegħu illi l-kliem "Matthew Vella" jġu sostwiti bil-kliem "Saviour Balzan" fil-korp tar-rikors promotur, liema talba giet milqugħa mill-Qorti, ir-rikorrent effettivament issokkomba għall-eċċezzjoni tal-intimati illi l-intimat Matthew Vella mhuwiex legittimu kontradittur fil-kawża odjerna.

30. Fid-dawl tas-suespost il-Qorti sejra tilqa' din l-ewwel eċċezzjoni tal-intimati billi tiddikjara illi l-intimat Matthew Vella m'huwiex legittimu kontradittur f'din il-kawża u b'hekk tilliberah mill-osservanza tal-gudizzju bl-ispejjeż kontra r-rikorrent. Dan ifisser ukoll illi fid-dawl tal-korrezzjoni ordnata mill-Qorti fil-15 ta' Ottubru 2018 u fid-dawl tal-eżitu ta' din l-ewwel eċċezzjoni, l-intimat f'din il-kawża huwa wieħed, ossia' Saviour Balzan, li huwa kemm l-awtur tal-artikolu in kwistjoni u kif ukoll l-editur tal-ġurnal li ppubblikatu.

Kunsiderazzjoni: the *ordinary meaning* u s-*single meaning* tal-allegazzjonijiet fil-pubblikazzjoni lamentata

Il-liġi komuni u l-ġurisprudenza Inġliża

31. Il-Qorti tagħmel riferenza għall-prinċipji tal-“*Ordinary Meaning of Words*” u s-“*Single Meaning*” tagħhom fil-liġi komuni Inġliża. F’dan ir-rigward il-Gatley jgħid hekk:

“While some indication, express or implied, of what underlies the alleged comment is necessary the ultimate question on whether the words are comment or fact is how they would strike the ordinary, reasonable reader and it is unlikely that any attempt to formulate general principles of construction will be of much help, especially bearing in mind that any particular statement must be taken in the context of the piece as a whole... Context: Words must always be read in their context and the context of the piece as a whole may point to the conclusion that words which could, taken literally, be statement of fact are comment.”³¹

32. Fis-sentenza mogħtija mill-*House of Lords* (li l-funzjoni għadizzjarja tagħhom llum tappartjeni lill-Qorti Suprema tar-Renju Unit) fl-ismijiet: **Lewis v Daily Telegraph [1964] AC 234** *inter alia* ingħad is-segwentu minn Lord Devlin:

“The ordinary meaning of words and the meaning enlarged by innuendo give rise to separate causes of action, but there has also been a divergence between the popular and the legal meaning of "innuendo." The natural and ordinary meaning of words for the purposes of defamation is not their natural and ordinary meaning for other purposes of law. There must be added to the implications which a court is prepared to make as a matter of construction all such insinuations and innuendos as could reasonably be read into them by the ordinary man...

My Lords, the natural and ordinary meaning of words ought in theory to be the same for the lawyer as for the layman, because the lawyer's first rule of construction is that words are to be given their natural and ordinary meaning as popularly understood. The proposition that ordinary words are the same for the lawyer as for the layman is as a matter of pure construction undoubtedly true. But it is very difficult to draw the line between pure construction and implication, and the layman's capacity for implication is much greater than the lawyer's. The lawyer's rule is that the implication must be necessary as well as reasonable. The layman reads in an implication much more freely; and unfortunately, as the law of defamation has to take into account, is especially prone to do so when it is derogatory.”

33. Fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell tal-Ingilterra u Wales, **Slim and Others v. Daily Telegraph Ltd. and Others [1968] 2 Q.B. 157** Lord Diplock qal is-segwentu fuq id-duttrina tas-“*Single Meaning*” stabbilita fil-liġi komuni Inġliża:

³¹ Gatley on Libel and Slander (11th edition), (2008), The Common Law Library, ed. Milton P et. al., para.12.10-12.11, p. 346

“In the spring of 1964 two short letters appeared in the correspondence columns of the *“Daily Telegraph.”* Written by Mr. Herbert, they formed part of a robust though desultory controversy about the prospective use by motor vehicles of a public footpath forming part of Upper Mall in Hammersmith. Neither letter can have taken a literate reader of that newspaper more than 60 seconds to read before passing on to some other, and perhaps more interesting, item. Any unfavourable inference about the plaintiffs’ characters or conduct which he might have drawn from what he read would have been one of first impression. Yet in this court three lords justices and four counsel have spent the best part of three days upon a minute linguistic analysis of every phrase used in each of the letters. If this protracted exercise in logical positivism has resulted in our reaching a conclusion as to the meaning of either letter different from the first impression which we formed on reading it, the conclusion reached is unlikely to reflect the impression of the plaintiffs’ character or conduct which was actually formed by those who read the letters in their morning newspaper in 1964.

Nevertheless, the artificial and archaic character of the tort of libel makes the exercise necessary in this appeal, even though in the end we return to the first impression with which we began. Libel is concerned with the meaning of words. Everyone outside a court of law recognises that words are imprecise instruments for communicating the thoughts of one man to another. The same words may be understood by one man in a different meaning from that in which they are understood by another and both meanings may be different from that which the author of the words intended to convey. But the notion that the same words should bear different meanings to different men and that more than one meaning should be “right” conflicts with the whole training of a lawyer. Words are the tools of his trade. He uses them to define legal rights and duties. They do not achieve that purpose unless there can be attributed to them a single meaning as the “right” meaning. And so the argument between lawyers as to the meaning of words starts with the unexpressed major premise that any particular combination of words has one meaning which is not necessarily the same as that intended by him who published them or understood by any of those who read them but is capable of ascertainment as being the “right” meaning by the adjudicator to whom the law confides the responsibility of determining it.

That is what makes the meaning ascribed to words for the purposes of the tort of libel so artificial. In the present appeal, although legal innuendoes (see *Lewis v. Daily Telegraph Ltd*) have been pleaded, no reliance has been placed in the argument upon them. The whole discussion has been about the “natural and ordinary meaning” of the words used in the letters. What is the “natural and ordinary meaning” of words for the purposes of the law of libel? One can start by saying that the meaning intended to be conveyed by the publisher of the words is irrelevant. However evil the imputation upon the plaintiff’s character or conduct he intended to communicate, it does not matter if, in the opinion of the adjudicator upon the meaning of the

words, they did not bear any defamatory meaning. However innocent an impression of the plaintiff's character or conduct the publisher of the words intended to communicate, it does not matter if, in the opinion of the adjudicator upon the meaning of words, they did bear a defamatory meaning. This would be rational enough if the purpose of the law of libel were to afford compensation to the citizen for the unjustifiable injury to his reputation actually caused by the publication of the words to those to whom they were communicated. But although in assessing damages the courts now accept this as the purpose of the civil action (see *Rookes v. Barnard and McCarey v. Associated Newspapers Ltd. (No. 2)*), we refuse to accept its logical corollary that the relevant question in determining liability for libel is: "What did those to whom the words were published actually understand them to mean?" The best evidence of that would be the evidence of the persons to whom the words were actually published. Yet, save in exceptional cases where a "legal" innuendo is relied on, it is not even permitted to ask a witness to whom the words were published: "What did you understand them to mean?" What he did actually understand them to mean does not matter. This too might be rationalised on the ground that the publisher of the words ought to be responsible in law only for the injury caused to the plaintiff's reputation by those defamatory inferences which a reasonable man might draw from the words published, and the witness to whom the words were published may not have been reasonable in drawing the defamatory inferences which he in fact drew. But this rationalisation breaks down once it is conceded, as it has been by the House of Lords in *Lewis v. Daily Telegraph*, that one man might be reasonable in drawing one defamatory inference from the words and another man might be reasonable in drawing another defamatory inference. Where, as in the present case, words are published to the millions of readers of a popular newspaper, the chances are that if the words are reasonably capable of being understood as bearing more than one meaning, some readers will have understood them as bearing one of those meanings and some will have understood them as bearing others of those meanings. But none of this matters. What does matter is what the adjudicators at the trial thinks is the one and only meaning that the readers as reasonable men should have collectively understood the words to bear. That is "*the natural and ordinary meaning*" of words in an action for libel."

34. Din id-duttrina giet ikkritikata matul iż-żminijiet u giet ukoll mwarrba f'dawk il-kawżi ta' libell li jirrigwardaw "*malicious falsehood*" u l-privileġġ kwalifikat fosthom tal-kondotta tal-ġurnalists fil-pubblikazzjoni ta' artiklu ("*journalistic conduct*")³². Madanakollu anke meta giet iffaccjata bi kritika, xi kultant ħarxa, l-utilità ta' din id-duttrina giet xorta waħda rikonoxxuta:

³² Ara per eżempju **Reynolds v Times Newspapers Ltd [2001] 2 AC 127**, **Jameel & Ors v Wall Street Journal Europe Sprl [2006] UKHL 44** u **Bonnick v. Morris [2002] 3 WLR 820**

“Language is inherently imprecise. Words and phrases and sentences take their colour from their context. The context often permits a range of meanings, varying from the obvious to the implausible. Different readers may well form different views on the meaning to be given to the language under consideration. Should the law take this into account when applying the objective standard of responsible journalism? Or should the law simply apply the objective standard of responsible journalism to the single meaning the law attributes to the offending words, regardless of how reasonable it would be for a journalist or editor to read the words in a different, non-defamatory sense? ... At first sight there might seem to be some legal logic in applying the latter approach. The “single meaning” rule adopted in the law of defamation is in one sense highly artificial, given the range of meanings the impugned words sometimes bear ... **Nevertheless, given the ambiguity of language, the rule does represent a fair and workable method for deciding whether the words under consideration should be treated as defamatory. To determine liability by reference to the meaning an ordinary reasonable reader would give the words is unexceptionable** (emfasi miżjuda mill-Qorti).”³³

35. Imbagħad fis-sentenza tal-Qorti tal-Appell tal-Ingilterra u Wales, **Gillick v Brook Advisory Centres & Anor [2001] EWCA Civ 1263** il-Qorti kienet emfatika meta kkwotat lill-Qorti tal-Ewwel Istanza (Imħallef J. Eady):

“Eady J produced what, if I may respectfully say so, was an impeccable synthesis of the authorities in this area of the law when directing himself as to the approach he should adopt to the respondents' application. I can do no better than to repeat this: The proper role for the judge when adjudicating a question of this kind is to evaluate the words complained of and to delimit the range of meanings of which the words are reasonably capable, exercising his or her own judgment in the light of the principles laid down in the authorities ... If the judge decides that any pleaded meaning falls outside the permissible range, then it will be his duty to rule accordingly. In deciding whether words are capable of conveying a defamatory meaning, the court should reject those meanings which can only emerge as the produce of some strained or forced or utterly unreasonable interpretation. The purpose of the new rule is to enable the court to fix in advance the ground rules and permissible meanings, which are of cardinal importance in defamation actions, not only for the purpose of assessing the degree of injury to the claimant's reputation but also for the purpose of evaluating any defences raised, in particular, justification and fair comment. **The court should give the article the natural and ordinary meaning which it would have conveyed to the ordinary reasonable reader reading the article once** (emfażi miżjuda mill-Qorti). Hypothetical reasonable readers should not be treated as either naive or unduly suspicious. They should be treated as being capable of reading between the

³³ **Bonnick v. Morris [2002] 3 WLR 820**

lines and engaging in some loose thinking, but not as being avid for scandal. **The court should avoid an over-elaborate analysis of the article, because an ordinary reader would not analyse the article as a lawyer or accountant would analyse documents or accounts** (emfazi miżjuda mill-Qorti). Judges should have regard to the impression the article has made upon them themselves in considering what impact it would have made on the hypothetical reasonable reader. **The court should certainly not take a too literal approach to its task.** (emfazi miżjuda mill-Qorti)".

36. Fis-sentenza tal-*High Court* tal-Ingilterra u Wales fl-ismijiet **Lowe v Associated Newspapers Ltd** | [2006] 3 All ER 357 gie ikkonfermat ukoll illi d-duttrina tat-tifsira singolari tapplika ukoll għall-każijiet tad-difiża tal-*fair comment* minkejja li f'dik il-kawża kienet saret talba speċifika lill-Qorti appuntu sabiex teskludi l-applikazzjoni tad-duttrina f'tali każijiet.

It-tifsira li għandha tingħata lill-allegazzjoni fil-pubblikazzjoni lamentata

37. Dak il-bran fl-artikolu in kwistjoni li jalludi għar-rikorrent jgħid is-segwent:

"And now the Sandro Ciliberti connection is even more worrying. There was clearly a very clear allegation that Dwardu Caruana was close to Ciliberti and Ciliberti was making it clear that furniture supplies were only possible through his "Italian sourced company".

Now, the permanent secretary, in the presence of his brother, did f*** all about this serious allegation. And it would be interesting to note if Rizzo or the Education minister got wind of all this.

The Ciliberti allegations are very serious."

38. Din l-allegazzjoni trid titpoġġa fil-kuntest ta' dak li ngħad fl-artikli l-oħra preċedenti ossia l-allegazzjoni tat-*tenderer* illi Edward Caruana kien issuggerilu illi jkelllem lir-rikorrent in konnessjoni ma *tenders* tal-FTS u illi r-rikorrent kien ftaħar mal-istess *tenderer* illi kull min rebaħ it-*tenders* tal-FTS kien talab l-assistenza tiegħu billi kien hu biss li jgħib għamara b' *certification of design* uniku li kien rikjest fit-*tenders*, liema għamara tiġi provduta lil minn *supplier* Taljan li jaħdem miegħu b'mod esklussiv. Fil-fehma tal-Qorti, **it-tifsira singolari, naturali u ordinarja li qarrej raġjonevoli ta' intelligenza ordinarja jitqies li jagħti lil din l-allegazzjoni hija, fil-fehma tal-Qorti, dik illi r-rikorrent kien involut f'agir impropriu ma' Edward Caruana fil-*procurement* tal-istess FTS.**

Kunsiderazzjoni dwar it-tieni eċċezzjoni: sorvolata

39. It-tieni eċċezzjoni tal-intimat Balzan ossia dik illi r-rikorrent għandu jindika liema huma dawk il-brani tal-artiklu in kwistjoni li huma allegatament libellużi u malafamanti fil-konfront tiegħu, hija fil-fehma tal-Qorti waħda superfluwa billi kellha jkun bil-wisq ċar għall-intimat illi r-rikorrent kien qed jilmenta dwar tlett paragrafi partikolari illi fihom jissemma b'ismu. Anke jekk dan ħareġ imbagħad iżjed ċar meta gie esebit l-artikolu in kwistjoni u l-*affidavit* tar-rikorrent, l-intimat Balzan għal xi raġuni baqa' ma rtirax din l-eċċezzjoni u għalhekk il-Qorti fiċ-ċirkustanzi ma tistax hlief tiċhadha.

Kunsiderazzjoni dwar it-tielet eċċezzjoni: *fair comment*

40. It-tielet eċċezzjoni mressqa mill-intimat Balzan hija li dan huwa każ ċar ta' *fair comment*, u l-esponenti kellu kull dritt li jikkummenta fuq il-materja in kwistjoni.

41. Fil-liġi Maltija (kemm Kap. 248 li hija l-liġi applikabbli għal din il-kawża u kemm il-Kap. 579 li pero' introduċa d-difiża tal-opinjoni onesta) m'hemm l-ebda disposizzjoni li tirregola din id-difiża. Madanakollu nonostante dan in-nuqqas leġislattiv il-Qrati tagħna kemm id-darba kienu disposti japplikawha in linea ma' dak provdut fil-liġi komuni Inġliża (u iktar tard il-liġi kodifikata Inġliża).

42. Fir-rigward ta' din id-difiża, Lord Tom Denning fis-sentenza **London Artists Ltd. v. Emile Littler** (England and Wales Court of Appeal – Civil Division – 10.12.1968) qal hekk:

“The second point is whether the allegation of a "plot" was a fact which the defendant had to prove to be true, or was it only comment? In order to be fair, the commentator must get his basic facts right. The basic facts are those which go to the pith and substance of the matter: see Cunningham-Howie v. Dimbleby [1951] 1 K.B. 360, 364. They are the facts on which the comments are based or from which the inferences are drawn - as distinct from the comments or inferences themselves. The commentator need not set out in his original article all the basic facts: see Kemsley v. Foot [1952] A.C. 345; but he must get them right and be ready to prove them to be true. He must indeed afterwards in legal proceedings, when asked, give particulars of the basic facts: see Burton, v. Board [1929] 1 K.B. 301; but he need not give particulars of the comments or the inferences to be drawn from those facts. If in his original article he sets out basic facts which are themselves defamatory of the plaintiff, then he must prove them to be true: and this is the case just as much after section 6 of the Defamation Act, 1952, as it was before. It was so held by the New Zealand Court of Appeal in Truth (N.Z.) Ltd. v. Avery [1959] N.Z.L.R. 274, which was accepted by this court in Broadway Approvals Ltd. v. Odhams Press Ltd. [1965] 1 W.L.R. 805. It is indeed the whole difference between a plea of fair comment and a plea of justification. In fair comment he need only prove the basic facts to be”

43. J.C.C. Gately, awtorita' fil-liġi Inġliża fejn tidhol il-liġi tal-malafama (libelli u kalunji), fost oħrajn jgħid is-segwent i dwar din id-difiża:

- “To succeed in a defence of fair comment the defendant must show that the words are comment, and not a statement of fact. He must also show that there is a basis of fact for the comment, contained or referred to in the matter complained of. Finally, he must show that the comment is on a matter of public interest, one which has expressly or implicitly put before the public for judgment or is otherwise a matter with which the public has a legitimate concern. If, however, the plaintiff can show that the comment was not made honestly or was actuated by malice, he will defeat the plea”³⁴
- “... fair comment is not a defence to defamatory statements of fact, and if the matter complained of contains such statements, the defendant must plead justification.”³⁵
- “What is the meaning of fairness? First, the comment must be based on facts, stated or indicated in the matter complained of. If the facts are not so stated or referred to, then a statement of opinion will stand in the same position as an allegation of fact. There is also a subjective element in this: what did the defendant have in mind? Secondly, the comment must be supported by the facts, or there must be a basis of fact sufficient to warrant the comment made, that is, the comment, even if the jury do not agree with it, must in some sense be consonant with the facts relied on. This is an objective test. Thirdly, the facts stated in the libel must be truly stated, or if some are not proved to be true, then the defendant must show that the expression of opinion is fair comment having regard to such of the facts alleged or referred to in the words complained of as are proved... Fourthly, the comment must be such as can be fairly called criticism, and not be mere invective. Finally that the comment was made maliciously or was not the expression of the author's real opinion will also make the comment unfair.”³⁶
- “A comment is a statement of opinion on facts. It is comment to say that a certain act which a man has done is disgraceful or dishonourable; it is an allegation of fact to say that he did the act so criticised. A libellous statement of fact is not a comment or criticism on any thing. But while a comment is usually a statement of opinion as to the merits or demerits of conduct, an inference of fact may also be a comment. There are, in the cases, no clear definitions of what

³⁴ *Gately on Libel and Slander* (8th edition), (1981), The Common Law Library, para. 692, p. 291

³⁵ *ibid.* para. 693, p. 291

³⁶ *ibid.* para. 696, p. 293-294

is comment. If a statement appears to be one of opinion or conclusion, it is capable of being comment.”³⁷

- “The defence of fair comment does not extend to cover misstatements of fact however bona fide. There is no doubt that the public acts of a public man may be lawfully made the subject of fair comment or criticism, not only by the Press, but by all members of the public. But the distinction cannot be too clearly borne in mind between comment or criticism and allegations of fact, such as that disgraceful acts have been committed . . . “ It is one thing to comment upon or criticise, even with severity, the acknowledged or proved acts of a public man, and quite another to assert that he has been guilty of particular acts of misconduct. A defamatory statement of fact must be justified, if it is not the subject of privilege; the defence of fair comment relates only to comment, and the Defamation Act 1952, s. 6, has not altered this. Thus, if the words complained of contain defamatory allegations of fact, the defendant must prove such allegations of fact to be true; it is not sufficient to plead that he bona fide believed them to be true. Bona fide belief in the truth of what is written may mitigate the amount, but it cannot disentitle the plaintiff to damages”³⁸

44. Il-Gatley jiġbor f'sintezi qasira ir-rekwiziti għad-difiza tal-*fair comment*:

“ For comment to be fair, it must meet the following conditions:

- (a) It must be based on facts contained in or referred to in the publication complained of.
- (b) The facts must be sufficiently true to make the comment fair.
- (c) If the comment contains an imputation of corrupt or dishonest motives, or perhaps any inference of fact, the comment must be shown to be justifiable.
- (d) The comment be such as fairly to be described as criticism
- (e) The comment must represent the honest opinion of the commentator, and be published without malice.”³⁹

45. Finalment rigward il-htieġa li l-fatti li fuqhom ikunu ibbażati l-kummenti għandhom ikunu *sufficiently true*, il-Gatley jgħid hekk:

³⁷ ibid. para. 697, p. 294

³⁸ ibid. para. 698, p. 294-295

³⁹ ibid. para. 709, p. 300

“A writer may not suggest or invent facts, or adopt as true the untrue statements of fact made by others, and then comment on them on the assumption that they are true. If the facts upon which the comment purports to be made do not exist, the defence of fair comment must fail.”⁴⁰

L- allegazzjoni: jekk din kienetx sufficiently true b'mod li tagħmel il-kummenti fuqha ġusti.

46. Kif ingħad, l-allegazzjoni magħmula mill-intimat Balzan fil-konfront tar-rikorrent fil-pubblikazzjoni lamentata hija dik illi skond l-allegazzjoni magħmula minn *tenderer* partikolari, ir-rikorrent kien involut f'agir impropriu ma' Edward Caruana fil-procurement tal-istess FTS.

47. Sabiex jiġi analizzat jekk il-kummenti tal-intimat kienux ġusti, l-ewwel irid jintwera illi l-fatti li fuqhom saru l-kummenti in kwistjoni huma *sufficiently true*. Biex isir dan kellu jintwera mill-intimat mhux biss illi verament saret l-allegazzjoni mit-terz iżda ukoll illi jrid jintwera b'mod suffiċjenti illi dak li allega t-terz dwar l-agir tar-rikorrent kien korrett.

48. Mill-provi, partikularment mix-xhieda ta' **Christopher Farrugia**, irriżulta tabilhaqq li f'Jannar 2016 dan l-individwu avviċina lill-intimat Balzan permezz tal-posta elettronika u għaddielu korrespondenza li għaddiet bejnu u bejn il-Ministru Bartolo fl-2015 li kienet tinkludi *emails* li għaddew bejn il-klijent tiegħu ċertu Janice Spiteri (li tiġġestixxi d-ditta IdeaCasa u li huwa kien jirrappreżenta ma' *supplier* ieħor ġewwa t-Turkija) u r-rikorrent (inkluż ċertu Francesco Siriani). Skond dan ix-xhud fl-ewwel sitt xhur tas-sena 2015 huwa kien ipparteċipa f'numru ta' tenders tal-FTS għan-nom ta' Spiteri u wara li kien ġie *shortlisted* f'numru minnhom bħala t-*tenderer* li kellu prezz vantaġġjuż huwa ġie avviċinat bit-telefon minn Edward Caruana li heġġu sabiex jiltaqa' mar-rikorrent, li kien ukoll wieħed mill-kompetituri għall-istess *tenders*. Ftit minuti wara ġie avviċinat ukoll mir-rikorrent li ffixxa laqgħa miegħu fl-uffiċċju tiegħu f'Burmarrad. Matul il-laqgħa, dejjem skond dan ix-xhud, kien ġie infurmat mir-rikorrent illi sabiex jirnexxi fl-offerti tiegħu huwa kellu ta' bilfors juża l-għamara tas-*supplier* tiegħu (tad-ditta Taljana, Camillo Sirianni) billi din kienet l-unika kumpanija li timmanifattura l-għamara skond l-*ispecifications* rikjesti fit-*tenders*. Matul il-laqgħa r-rikorrent ċempel lil Francesco Sirianni (li jiġġestixxi d-ditta Camillo Sirianni). Dan tenniellu dak li kien għadu kemm spjegalu r-rikorrent dwar in-neċessita' li jixtri l-għamara mingħandu jekk ried li jirnexxi fl-offerti tiegħu. Wara t-telefonata, r-rikorrent għaddielu xi *quotations* għat-tlett offerti

⁴⁰ *ibid.* para. 715, p. 304

- in kwistjoni u qallu ukoll illi huwa kien ser imissu persentaġġ mir-rikavat, għalkemm ma speċifikalux kemm kien ser jitlob. Wara l-laqqha r-rikorrent għadda l-*quotations* in kwistjoni flimkien mal-*email* ta' Sirianni lix-xhud. Dan tal-aħħar induna illi l-prezzijiet mitluba kienu tali li ma kienux ser iħallulu profitt. Huwa rrapporta dak li seħħ lis-CEO tal-FTS (dak iż-żmien Philip Rizzo) li eventwalment qallu biex jiltaqa' mas-Segretarju Permanenti. Sadanittant huwa gie skwalifikat mill-offerti stante illi d-*drawings* tiegħu ma kienux jissoddisfaw l-*ispecifications* mitluba. Meta imbagħad f'Mejju 2015 mar għal-laqqha mas-Segretarju Permanenti skopra illi dan jiġi hu Edward Caruana, li filfatt kien preżenti ukoll fil-laqqha. Matul il-laqqha huwa prova jgħidilhom ukoll illi l-*istandards* mitluba fit-*tenders* kienu *outdated* u li ma kienux l-*istandards* l-godda li kienu qed japplikaw fl-Ewropa. Wara l-laqqha x-xhud qal li rċieva telefonata mir-rikorrent li qallu illi kien jaf li kixef kollox u li seta' jinsa li qatt ser jirbaħ xi *tender* tal-FTS. Ix-xhud qal ukoll illi filfatt qatt ma rebaħ xi kuntratt pubbliku minn dak iż-żmien 'l quddiem.
49. Jidher ċar għalhekk illi l-intimat Balzan ipprova b'mod sodisfaċenti illi kien hemm *tenderer* li għamel l-allegazzjoni illi Edward Caruana kien viċin mar-rikorrent Ciliberti u li r-rikorrent kien ftaħar miegħu illi kellu jgħaddi mingħandu sabiex jieħu t-*tenders* tal-FTS. L-intimat pero ħtieglu ukoll illi jipprova b'mod suffiċjenti kemm din l-allegazzjoni tat-*tenderer* kienet fattwali b'mod li għalhekk kellu d-dritt li jagħmel kummenti ġusti fuqha.
50. Fl-*affidavit* tiegħu r-rikorrent **ma ċaħadx** li kienet saret laqqha bejnu u bejn Christopher Farrugia (għan-nom ta' Janice Spiteri) jew li kien involva lil Camillo Sirianni f'tentattiv sabiex it-*tenderer* in kwistjoni jixtri l-għamara mingħandu. Lanqas ma ċaħad b'mod kategoriku li kellu xi rabta ma' Edward Caruana (għalkemm semma b'mod *en passant* illi r-riferenza għalih bħala *bomb victim* f'allegazzjonijiet ivvintati ta' korruzzjoni u rabtiet ma' Edward Caruana kien iqishom barra minn lokhom). Madanakollu kemm fil-protest ġudizzjarju li ppreżenta qabel il-kawża u kemm fl-*affidavit* tiegħu huwa tenna illi l-artikolu kien assassinju indebitu u mhux mistħoqq tal-karattru tiegħu u li kien evidenti illi l-artikolist straħ fuq l-allegazzjoni ta' Farrugia mingħajr ma għamel l-ickien verifika tal-allegazzjonijiet foloz.
51. Ir-rikorrent kien speċifiku u emfatiku però meta ċaħad kategorikament kemm illi (i) is-sejħiet pubbliċi tal-FTS kellhom xi *specifications* partikolari li kienu jirreferu għal għamara manifatturata mid-ditta Taljana in kwistjoni, u kemm illi (ii) huwa jirrappreżenta b'mod esklussiv f'Malta lid-ditta Taljana li tipproduċi għamara li ġgorr din is-"certificate of design".

52. Kemm mir-*right of reply* ta' Sirianni, kif ukoll min-nuqqas ta' provi oħra, jirriżulta illi ma gietx ippruvata din l-esklussivita' li giet allegata minn Farrugia. Madanakollu l-Qorti ma tħossx b'daqshekk illi dan in-nuqqas fattwali waħdu jxejjen b'mod sostanzjali l-allegazzjonijiet magħmulha mill-istess Farrugia iktar u iktar meta dejjem skond l-istess Farrugia, dawn l-allegazzjonijiet dwar is-*certificate of design* uniku u l-esklussivita' li kien igawdi r-rikorrent mas-*supplier* Taljan kienu ġew magħmulha mir-rikorrent innifsu fil-laqgħa li kellu miegħu.
53. Fir-rigward tal-*ispecifications* tat-*tenders* tal-FTS (jew is-*certification of design*) li skond Farrugia (u l-intimat) kien ġie mgħarraf mir-rikorrent (u minn Sirianni) li kienu uniċi u li setgħu jiġu sodisfatti biss bl-għamara ta' Sirianni, il-provi dokumentarji u x-xhieda prodotta (partikolarment ta' **Samuel Dimech**) juru li dan m'huwiex il-każ. Id-dokumenti esebiti minn Dimech li juru l-*ispecifications* għal *tenders* partikolari u magġuri li ħarġu fl-2015 inkluż it-*tender* "FTS 53-15 - *Supply, Delivery and Installation of Furniture for St. Ignatius College; St. Nicholas College; St. Theresa College, St. Benedict Colelge; Giovanni Curmi HSS; School of Art; School of Drama & School of Music*" juru illi t-*tenderers* kienu meħtieġa jgibu ċertifikazzjoni minn *accredited third party body* illi l-għamara kienet tissodisfa l-istandard magħruf bħala MSA EN 1729 Part 1 and 2 or equivalent. Mix-xhieda ta' Dimech ħareġ illi l-*ispecifications* kienu fis-server intern tal-FTS għal ħafna snin u filfatt qatt ma nbidlu. L-intimat ma ressaq l-ebda prova illi dan l-istandard huwa xi wieħed uniku li setgħet toffrih biss id-ditta Camillo Sirianni jew inkella li kien hemm xi *certifcate of design* ieħor li kien uniku u li setgħet toffrih biss dik id-ditta. Din kienet prova li almenu kienet tirrikjedi xhieda minn rappreżentanti tal-MCCAA (li fi ħdanha hemm dik li kienet qabel il-Malta Standards Authority) jew rappreżentanti tal-istess Camillo Sirianni, xi haġa li l-intimat ma ttentax jagħmel.
54. Lanqas mill-*quotations* li baġħtet Camillo Sirianni lil Janice Spiteri (fol 189-192) ma jidher illi l-għamara offerta kellha xi *certification of design* partikolari u uniku. Fis-sew dawn id-dokumenti juru li Camillo Sirianni kellha *standards* fosthom *Quality System Certificate UNI EN ISO 9001:2008* u *Safety Management System Certificate OHSAS 18001:2007*. Però ma tressqet l-ebda prova illi dawn l-*ispecifications* kienu uniċi jew li kienu ekwivalenti għall-*ispecifications* rikjesti f'xi *tenders* partikolari tal-FTS.
55. Jidher però minn tali dokumenti illi verament kienu ntbagħtu *quotations* minn Camillo Sirianni lil Janice Spiteri għal għamara b'riferenza partikolari għal żewġ

- tenders tal-FTS, ossia FTS 55-15 u FTS 57-15 (li mid-dokumenti esebiti mir-rikorrent entrambi jidhru li kienu ntrebħu mill-kumpanija L&A Camilleri Limited⁴¹). Jidher ukoll illi dawn kienu ntbagħtu miinn Francesco Sirianni lir-rikorrent Ciliberti u li dan għaddihom lill-istess Janice Spiteri permezz ta' *email* (li għaddiethom lil Christopher Farrugia ukoll permezz ta' *email*).
56. Kif ingħad, l-allegazzjoni li dawn l-offerti ta' Sirianni ġew mgħoddija lil Spiteri (tramite ir-rapprezentant tagħha Christopher Farrugia) mir-rikorrent Ciliberti waqt il-laqgħa in kwistjoni **ma gietx miċhuda mir-rikorrent**. Li m'huwiex daqstant ċar però huwa jekk kienx vera illi din il-laqgħa ssejġhet fuq insistenza ta' Edward Caruana li skond l-intimat Balzan kien jokkupa l-kariga ta' *procurement officer* fi hdan l-FTS.
57. Meta tela' jixhed, **Edward Caruana** sahaq li huwa qatt ma kien jokkupa l-kariga ta' *procurement officer* u li xogħlu kien li bħala *head* tas-*Summer Projects* u *Maintenance Division Unit* fi hdan l-FTS jara illi jsir progress fix-xogħolijiet intensivi li kienu jsiru fir-rigward tal-*manteniment* tal-iskejjel matul ix-xhur tas-Sajf. Fis-Sajf tal-2015 xogħlu kien illi jiċċekkja jekk l-għamara tal-iskejjel tasalx fuq il-post jew le. Madanakollu huwa ma kienx ċert meta ġie mistoqsi jekk kienx involut f'xi laqgħat bejn il-kompetituri fit-*tenders* tal-2015. Mistoqsi jafx lir-rikorrent huwa qal li kien jafu b'ismu u li kien jaf ukoll li kien iġib l-għamara ġewwa pajjiżna. Huwa qal li ġieli kellmu peress illi din kienet xi haġa ovsja li f'xogħlu ser jagħmel dan. Dwar Christopher Farrugia għalkemm f'parti waħda mix-xhieda tiegħu qal illi ma kienx jaf min hu, madanakollu meta ġie kkwotat lilu dak li kien tenna l-istess Farrugia fl-*affidavit* tiegħu huwa qal illi ma jiftakarx li kien ċempillu sabiex jgħidlu jmur jkelllem lir-rikorrent Ciliberti.
58. Il-Qorti tħoss illi dan ix-xhud ma kienx daqstant konvinċenti fit-twegibiet tiegħu, xi haġa li ma kienetx tistenna minn persuna li b'mod kategoriku tkun trid tiċhad l-allegazzjonijiet serji li kienu qed isiru fil-konfront tagħha. Il-fatt biss illi stqarr li ma kienx jaf jekk kienx involut f'xi laqgħat bejn il-kompetituri fit-*tenders* tal-2015, meta fl-istess nifs kien għadu kemm qal illi ma kellu xejn x'jaqsam mal-*procurement*, huwa ukoll indikattiv tal-mod xejn konvinċenti li bih xehed Caruana.
59. Il-Qorti tistqarr mingħajr tlaqliq li m'hija taħt l-ebda illużjoni dwar il-*buona fede o meno* ta' Christopher Farrugia meta fl-istadju ta' *tender* li kien qed jippartecipa fih u li ma kienx għadu ġie aġġudikat, dan aċċetta li jmur jiltaqa' mar-rikorrent fuq

⁴¹ Ara fol 37 esebit mir-rikorrent innifsu

suggeriment ta' Edward Caruana. Ftit għandha dubbju l-Qorti dwar l-intenzjonijiet oriġinali tal-istess Farrugia meta mar biex jiltaqa' mar-rikorrent.

60. Madanakollu l-Qorti thoss illi iżjed iva milli le, ix-xhud Christopher Farrugia kien kredibbli fid-dettalji ta' dak li xehed dwarhom (kemm fl-affidavit tiegħu u kemm in kontroezami) u li tabilhaqq kien gie avvicinat b'mod impropriu minn Edward Caruana sabiex bl-involviment tar-rikorrent jakkwista l-għamara rikjesta fit-*tender* mis-*supplier* tar-rikorrent. Kien kredibbli ukoll dwar dak li allegatament seħħ fil-laqgħa li kellu mar-rikorrent anke għaliex *in parte* dan gie sorrett mill-*emails* esebiti. Fl-istess hin il-Qorti tqis bħala importanti ukoll l-fatt illi r-rikorrent li tant kien attent jiċċhad b'mod kategoriku partijiet mill-allegazzjoni ta' Farrugia, fl-ebda hin ma ċaħad li seħħet din il-laqgħa. **Tqis ukoll importanti mhux ftit il-fatt illi r-rikorrent kien għadda lil Farrugia l-quotations ta' Camillo Sirianni għal għamara tal-iskola rikjesta fit-tenders FTS 55-15 u FTS 57-15, meta hu nnifsu kien qed jipparteċipa fit-tenders in kwistjoni skond id-dokumenti esebiti minnu stess tramite l-kumpanija Al Nibras for Science and Technology (ara fol 41 u 43).** Anke jekk ma gietx ippruvata l-esklusivita' tar-rikorrent vis-a-vis id-ditta Sirianni u lanqas illi din id-ditta kellha xi *specifications* uniċi u determinanti, madanakollu r-rikorrent ma kellu l-ebda raġuni 'l għala jkun involut ma suppost kompetitur tiegħu f'*tender* li ma kienx għadu gie agġudikat, bl-involviment ta' Caruana.
61. Għalhekk il-Qorti tqis illi għalkemm xi fatti minn din l-allegazzjoni tat-*tenderer* kienu skorretti (fatti li pero' skond Christopher Farrugia kienu rrapportati lilu mir-rikorrent stess), l-intimat Balzan ipprova b'mod suffiċjenti, iżjed iva milli le, illi r-rikorrent kien involut f'aġir impropriu sabiex almenu persuna waħda li kienet qed tipparteċipa fil-proċess ta' *tenders* tal-FTS jirrikorri għandu sabiex jaġevolah u possibilment jaġevola lilu nnifsu u lis-*supplier* Taljan tiegħu.
62. Il-Qorti tara ukoll illi l-kummenti tal-artikolist illi dawn l-allegazzjonijiet huma serji u illi għad illi l-Pulizija jaf ma ssib xejn xorta għandha tindaga fil-fond fihom, kienu kummenti ġusti peress illi ġew ibbażati fuq fatti li kienu *sufficiently true* u ġustifikabbli, jirrapprezentaw opinjoni onesta, ma ġewx ippubblikati b'malizzja u finalment jistgħu jitqiesu bħala kritika ġusta.

Kunsiderazzjoni dwar ir-raba' eċċezzjoni: id-dritt ta' kronaka

63. Ir-raba' eċċezzjoni tal-intimat Balzan hija dik illi l-pubblikazzjoni kienet ta' interess pubbliku u li huwa kien qiegħed jaqdi korrettament id-dmir tiegħu li jirrapporta dwar aħbar serja, gravi u ta' importanza pubblika.

64. Il-Qorti tal-Appell fis-sentenza fl-ismijiet; **Albert Caruana v. Gino Cauchi** (App. Ċivili Nru. 775/02 PS, 23/06/2004) tenniet illi:

“fejn għandu x'jaqsam ma' ġurnaliżmu investigattiv serju kemm il-Qrati Maltin u kif ukoll il-Qorti ta' Stasbourg jagħtu għarfien lill-fatt li l-jedd ta' kronaka mibni fuq ġurnaliżmu serju jagħti ħarsien wiesa' lill-ġurnalist taħt l-artikolu 10 tal-Konvenzjoni. Dan ukoll fejn il-pubblikazzjoni tkun milquta minn xi żball jew ineżattezza ġenwina, imbasta tkun magħmula b'mod serju u prudenti fuq haġa ta' interess pubbliku, bla ħsieb jew mottiv ulterjuri u li l-kontenut ikun wieħed ġust (“fair”) u li meta jkun hemm ċaħda jew spjegazzjoni ta' dak ir-rapportaġġ mill-persuna milquta bih, il-ġurnalist iġib ukoll tali ċaħda jew spjegazzjoni fl-imsemmi rapportaġġ⁴² ... hija regola dottrinali tal-materja aġitata, konfermata wkoll mill-ġurisprudenza, illi d' divulgazzjoni ta' aħbar permezz ta' stampat jew publikazzjoni hi konsiderata bħala eżerċizzju leċitu tad-dritt ta' kronaka. Dan l-eżerċizzju però jibqa' hekk leċitu sakemm jikkorrispondu u jikkonverġu fih dawn l-osservanzi prinċipali: (a) il-verità tal-fatti esposti riżultant minn riċerka serja, diliġenti u kompleta; (b) ir-rakkont irid ikun neċessarju għas-sodisfazzjon ta' l'interess pubbliku li jkun mgħarraf b'fatti determinati ta' rilevanza politika jew soċjali; (ċ) il-kritika trid tkun miżmuma f'termini korretti u miżurati b'mod li ma titraxxendix f'aggressjoni personali jew invettiva.”

65. Hekk ukoll il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenzi diversi tagħha matul is-snin iproteġiet dan id-dritt ta' kronika u dan *per di piu* anke f'każijiet fejn jiġu ppubblikati xniegħat jew qłajja illi l-ġurnalista ma' jkunx jista' jipprova. Per eżempju fis-sentenza **Thorgeir Thorgeirson v. Iceland**⁴³ intqal mill-Qorti illi għalkemm l-allegazzjonijiet kienu bbażati fuq xniegħat persistenti li kienu ġejjin mill-pubbliku, ma' kienx raġjonevoli però għall-persuna li allegatament tat lok għall-malafama illi tipprova l-verità ta' dawn l-allegazzjonijiet:

“the press would be able to publish almost nothing if it were required to publish only fully proven facts. Obviously, the Court's considerations have to be placed in the context of public debates on matters of public concern.”

⁴² App. Ċiv. 26.3.2010 fil-kawża fl-ismijiet **Norman Bezzina vs Joe Mifsud** kif ikkwotata fis-sentenza **Louis Galea v. Etienne St. John et.** (946/1997/1 JRM, PA, 30/04/2015)

⁴³ **Thorgeir Thorgeirson v Iceland** (1992) 14 EHRR 843; 13778/88; [1992] ECHR 51 25 Jun 1992

66. Fis-sentenza tal-istess Qorti fl-ismijiet: **Dalban v. Romania** (App No 28114/95) mogħtija fit-28 ta' Settembru 1999, f'każ fejn ġurnalista Rumun għamel numru ta' akkużi ta' korruzzjoni u *mismanagement* fil-konfront ta' kap eżekuttiv ta' korp statali fis-settur tal-agrikoltura, l-Awla l-Kbira tal-Qorti Ewropeja tad-Drittijiet tal-Bniedem filwaqt li għamlet riferenza għall-kawżi oħra inkluż il-każ ta' Lingens v. Austria, stqarret illi:

“49. One factor of particular importance for the Court's determination of the present case is therefore the essential function the press fulfils in a democratic society. Although the press must not overstep certain bounds, in particular in respect of the reputation and rights of others and the need to prevent the disclosure of confidential information, its duty is nevertheless to impart – in a manner consistent with its obligations and responsibilities – information and ideas on all matters of public interest. In addition, the Court is mindful of the fact that journalistic freedom also covers possible recourse to a degree of exaggeration, or even provocation. In cases such as the present one, the national margin of appreciation is circumscribed by the interest of democratic society in enabling the press to exercise its rightful role of “public watchdog” in imparting information of serious public concern (see *Bladet Tromsø and Stensaas* cited above, § 59). It would be unacceptable for a journalist to be debarred from expressing critical value judgments unless he or she could prove their truth (see the *Lingens v. Austria* judgment of 8 July 1986, Series A no. 103, p. 28, § 46).”

67. X'inhi l-pożizzjoni fil-liġi Maltija? Nonostante li d-dħul fil-liġi tal-Kap. 579 issodat u daħlet formalment eċċezzjonijiet oħra li d-diffamatur jista' jagħti (fosthom l-eċċezzjoni tal-opinjoni onesta), il-pożizzjoni meħuda fil-Qrati tagħna baqgħet sostanzjalment l-istess fis-sens illi meta d-diffamatur jeċepixxi l-verità tal-fatti jeħtiegħu jipprova li l-fatti allegati minnu huma sostanzjalment veri nonostante d-dmir tiegħu li jirrapporta storja ta' interess pubbliku. Jekk ma' jirnexxielux jagħmel dan id-difiża tiegħu taqa' fix-xejn. Issa f'din il-kawża għalkemm l-intimat Balzan mhux qed jeċepixxi l-verità tal-fatti madanakollu huwa qed jeċepixxi l-*fair comment* li kif rajna xorta waħda tirrikjedi prova illi l-fatti li fuqhom ġew ibbażati l-kummenti huma *sufficiently true*. Intwera ukoll iktar 'l fuq illi l-kummenti tal-artikolist kienu kummenti ġusti peress illi ġew ibbażati fuq fatti li kienu *sufficiently true* u ġustifikabbli, jirrapprezentaw opinjoni onesta, ma ġewx ippubblikati b'malizzja u finalment jistgħu jitqiesu bħala kritika ġusta

68. Għalhekk l-eċċezzjoni ta' dritt ta' kronaka ukoll għandha tintlaqa'.

Kjarifika finali dwar l-azzjoni tar-rikorrent

69. Finalment u għal kull bwon fini jingħad illi minkejja illi fl-affidavit tiegħu r-rikorrent sostna illi l-artikolu kien ta' preġudizzju serju *inter alia* għan-negozju tiegħu, l-

azzjoni tiegħu kienet intavolata għall-likwidazzjoni tad-danni taħt l-Art. 28 u mhux ukoll taħt l-Art. 29 (ingurja ta' isem u malafama ta' negozju) tal-istess kap.

Deċiżjoni

Għal dawn ir-raġunijiet il-Qorti qegħda tid-disponi minn din il-kawża kif ġej:

- **Qabel xejn tilqa' l-ewwel eċċezzjoni billi ssib illi l-intimat Matthew Vella mhuwiex legittimu kontradittur u għalhekk tilliberah mill-osservanza tal-ġudizzju.**
- **Tiċhad it-tieni eċċezzjoni billi din giet sorvolata fil-kors tal-kawża.**
- **Tilqa' t-tielet u r-raba' eċċezzjonijiet, u għalhekk tiċhad it-talba tar-rikorrent.**

Bl-ispejjeż kontra r-rikorrent.

V.G. Axiak

Maġistrat

Y.M. Pace

Dep. Registratur